

Drugi dio

Učešće u politici:

Rješavanje sukoba, rješavanje problema

Nastavna jedinka 4: Sukob

Ribarski sukob

Kako možemo riješiti dilemu oko održivosti?

Nastavna jedinka 5: Pravila i propisi

Koja pravila nam najviše pomažu?

Igra donošenja odluka

Nastavna jedinka 6: Vlast i politika

Model političkog ciklusa

Kako demokratska zajednica rješava svoje probleme?

Nastavna jedinka 7: Jednakost

Vladavina većine – poštena vladavina?

Kako u demokratiji možemo riješiti pitanje većine/manjine?

NASTAVNA JEDINKA 4 SUKOB

Viši razredi srednje škole

**Ribarski sukob
Kako možemo riješiti
dilemu oko održivosti?**

4.1 Ribarska igra (1)

4.2 Ribarska igra (2)

4.3 Kako možemo upecati „što više ribe“?

Izvještavanje i osvrt

4.4 Kako možemo postići održivost?

**Načini uspostavljanja ravnoteže ciljeva i
prevazilaženje sukoba**

Nastavna jedinka 4

Sukob

Ribarski sukob

Kako možemo riješiti dilemu oko održivosti?

Uvod za nastavnike

1. O čemu se radi u ovoj jedinki?

Ova jedinka bavi se problemom upravljanja zajedničkim resursima. Ako donositelji političkih odluka, firme i građani ne uspiju riješiti ovu vrstu problema, oni mogu dovesti do ozbiljnog sukoba, pa čak i rata.

Primjera radi, zamislite sljedeću svakodnevnu situaciju: u kinu punom posjetlaca jedna osoba niskog rasta ne uspijeva ništa vidjeti jer div visok 1,90 cm sjedi ispred nje. Osoba niskog rasta ustaje. Međutim, sada drugi posjetioци ništa ne vide, pa i oni ustaju. Na kraju svi u kino-dvorani stoje. Niko ne vidi bolje nego što je prije vidio, a što je najgore, stajati je mnogo neudobnije nego sjediti. U stvari, sada je situacija još nepravednija jer niže osobe ne vide gotovo ništa.

Ovaj primjer ima mnogo zajedničkog s „velikim“ problemima upravljanja resursima, na primjer pretjeranim ulovom ribe. Takve je probleme teško riješiti jer imaju dvije dimenzije, kao što pokazuje primjer iz kino-dvorane:

1. Koje pravilo trebaju posjetioци kino-dvorane kako bi svima bio osiguran dobar pogled? (problem)
2. Na koji način se to pravilo može provesti ako ga neko u kino-dvorani prekrši? (institucionalna dimenzija.)

Osim pretjeranog ulova, primjeri „velikih“ problema upravljanja resursima su globalno zagrijavanje, odlaganje nuklearnog otpada i pretjerano iskorištavanje podzemnih voda. U to su uključeni mnogi igrači suprotstavljenih interesa (problem dimenzije). Na globalnom nivou ne postoji nikakva super-država koja može nametnuti pravilo jednoj suverenoj državi (institucionalna dimenzija). Međutim, pritisak problema poput globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena raste, pa se stoga politički lideri i građani cijelog svijeta moraju potruditi da pronađu rješenje.

Igra pecanja tiče se problema pretjeranog ulova, a u centru je problem održivosti koji predstavlja prvu dimenziju ovog problema. Problem bi učenicima bio prekomplikovan ako bi uključivao i institucionalnu dimenziju; međutim, institucionalnu dimenziju moguće je dotaći proširivanjem i povezivanjem igre pecanja s 5. jedinkom. Vidi uvod u 5. jedinku radi daljnjih informacija o ovoj opciji.

2. Ribarska igra

Ribarska igra je glavni zadatak u ovoj jedinki u skladu s pristupom učenju kroz rješavanje zadataka. Učenici se suočavaju s problemom i moraju pronaći rješenje – pritisnuti vremenom – što je u stvarnom životu čest slučaj. Učenici se osvrću na svoja iskustva u 3. i 4. lekciji.

U ribarskoj igri, učenici se suočavaju s problemom upravljanja zajedničkim resursom. Igra ima scenarij koji je prilično jednostavan. Učenici organiziraju četiri grupe koje predstavljaju četiri posade ribara koji žive u selima oko jednog jezera. Zalihe ribe u jezeru su zajednički resurs i jedini izvor prihoda za te stanovnike. Učenicima je odmah jasno da je u zajedničkom interesu spriječiti pretjeran ulov ribe.

Međutim, ne postoje nikakva pravila niti institucije poput npr. vijeća ribarske zajednice gdje bi igrači mogli razgovarati i raspraviti ovaj problem. Ribari nemaju nikakvu ideju o tome koliko ribe mogu loviti, a da ne poremete njenu reprodukciju. Zadatak učenika je prepoznati sve te probleme i poduzeti odgovarajuće korake.

Nastavnik rukovodi igrom. Prije no što igra započne, igrači dobivaju namjerno dvosmisleno uputu, „Lovite što više ribe možete.“ Igrači ovu uputu mogu shvatiti na dva načina:

„Kao pojedinačni tim, maksimalno povećajte svoj dohodak.“ (kratkoročna maksimalizacija profita).

„Kao zajednica, potrudite se da lovite što više ribe kroz duži period.“ (dugoročna održivost).

Iskustvo je pokazalo da učenici obično prihvate cilj kratkoročne maksimalizacije profita. Neke grupe ribara ulove manje i ubrzo shvate da ne samo da postaju sve siromašniji, već da nekoordiniranim naporima ne mogu očuvati zalihe ribe. Ubrzo nastupa scenarij u kojem su zalihe ribe u opasnosti od iscrpljivanja, a jaz između bogatih i siromašnih u selu sve je veći. Igrači mogu pokazivati snažne emocije kada se na početku igre najprije pojavljuju pobjednici i gubitnici, pa tek potom zajednica u cjelini klizne u siromaštvo.

Učenici su suočeni s ogromnim izazovom:

Moraju uložiti zajednički napor kako bi riješili nastale probleme.

Moraju početi razgovarati.

Moraju prikupiti informacije o reprodukciji ribljih zaliha i napraviti plan održivog ribarenja.

Ustanovit će da im je potreban institucionalni okvir kako bi osigurali da svi slijede određena pravila te da su postigli dogovor oko očuvanja ribljih zaliha.

Konačno, moraju dogovoriti pravilo poštene raspodjele ulova.

Ova ribarska igra, usprkos svojoj jednostavnosti, učenike upoznaje sa suštinom globalnih problema 21. stoljeća i nudi im iskustvo o tome što je suština politike – rješavanje hitnih problema koji su opasnost za zajednicu, pa čak i čovječanstvo.

3. Osvrt

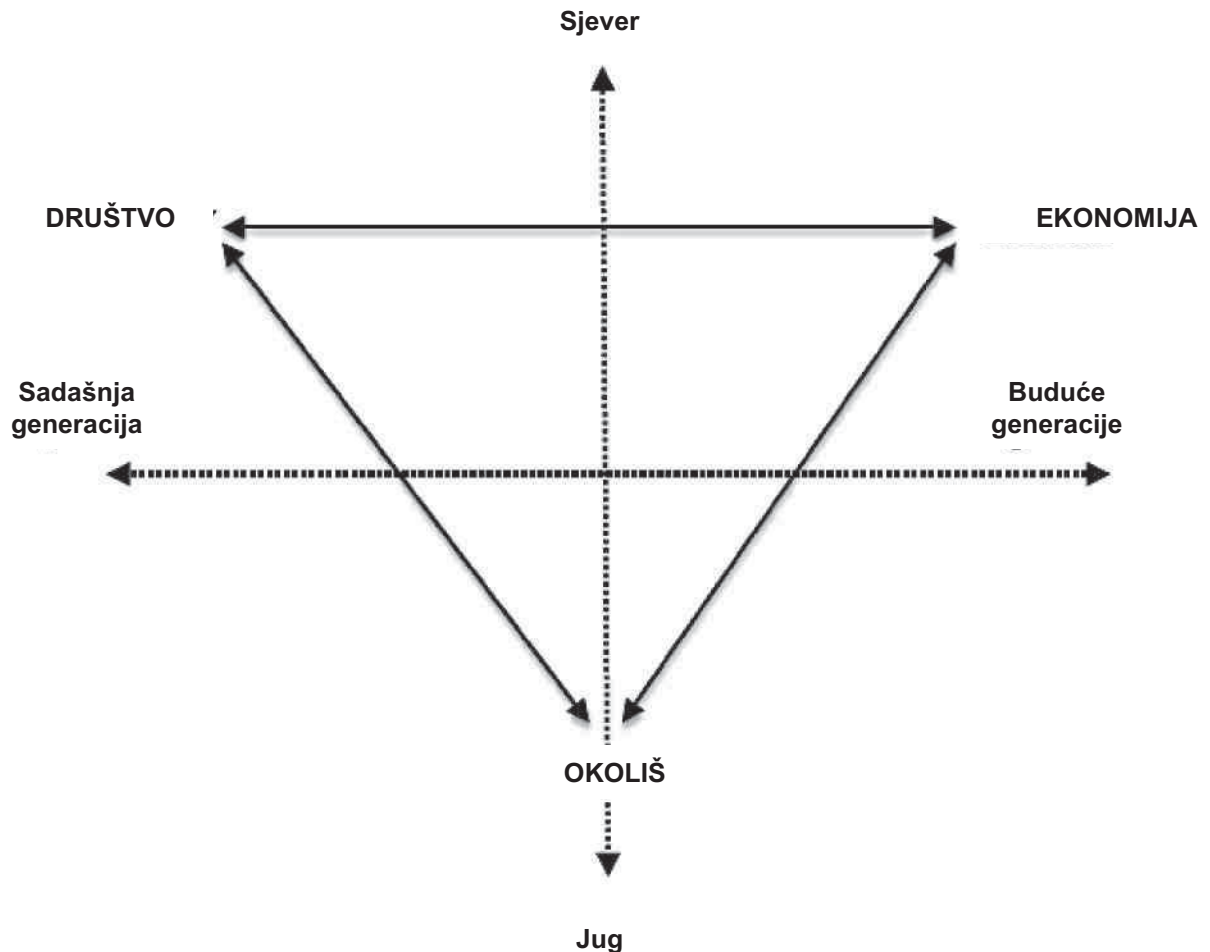
Učenici mogu uspjeti u rješavanju problema s kojima su suočeni, a mogu doživjeti i neuspjeh. Važno je da u fazi promišljanja shvate da se neuspjeha ne treba stidjeti. Kao prvo, neuspjeh se u stvarnosti događa mnogo češće od uspjeha, a drugo, ribarska igra nije školski zadatak, već simbolizira vrlo složen politički problem. Niko unaprijed ne zna koje je odgovarajuće rješenje nekog političkog problema; ono što moramo učiniti jeste pokušati pronaći neko rješenje.

U ribarskoj igri učenici su naišli na čitav niz složenih pitanja od koji se neka mogu povezati s modelom održivosti (Radni materijal za učenike 4.2):

Koja je optimalna razina ulova koja je kompatibilna s reprodukcijom ribljih zaliha?

Kako možemo biti sigurni da će ravnoteža maksimalnog rezultata (cilj ekonomskog rasta) i zaštita ribljih zaliha (cilj zaštite okoliša) trajno funkcionisati, tj. danas, ali i u budućnosti?

Koja bi bila poštena raspodjela uložениh napora i rezultata ribarenja između četiri sela koja pripadaju toj zajednici?

Model održivosti (Radni materijal za učenike 4.2)

Model održivosti uključuje sva tri pitanja. Ta pitanja predstavljaju tri osnovna cilja ekonomskog rasta, zaštite okoliša i ravnoteže pravednosti u društvu; povezana su s dvije vremenske dimenzije (s interesima sadašnjih i budućih generacija) i one prostorne (globalna dimenzija – sjever i jug).

Model održivosti opisuje obje dileme koje se javljaju ako neki igrač pokuša ostvariti samo jedan cilj, na primjer, profit na račun zaštite resursa, te ravnotežu ciljeva u uspješnoj strategiji postizanja održivosti. Radni materijal 4.3 navodi učenike da razmišljaju o posljedicama teze „ulovi što više ribe“ iz te dvije perspektive – ostvarivanja privremene zarade jednog igrača, i perspektive uspostavljanja ravnoteže održivosti.

U ovoj igri moguće je optimalno rješenje koje se može definisati brojkama; nastavnik može ponuditi to rješenje (Radni materijal za učenike 4.4) kako bi učenicima, ako je potrebno, pružio podršku.

Ovakva analiza učenicima će pomoći postaviti pitanje zbog čega je tako teško postići održivi razvoj velikih razmjera, te šta građanin pojedinac može učiniti da bi pomogao ostvarivanju tog cilja.

Mogućnosti proširivanja 1. jedinke

Povezivanje 4. i 5. jedinke

Kao što je gore već rečeno, učenici mogu istraživati problem institucionalnog okvira koji će najbolje odgovoriti na potrebe ribara. To mogu biti pravila i tijelo državne vlasti koje će ih provoditi, ili zajednički dogovor ravnopravnih stranaka. Učenici mogu nastaviti ovu ribarsku igru i upotrijebiti instituciju kao sredstvo koje će na taj način testirati.

2. Istraživački zadatak

Očito je da ova ribarska igra simbolizira političke probleme, od onih koji se javljaju u lokalnoj zajednici, do onih na globalnoj razini. Kao što je već rečeno, emisije CO₂, pretjeran ulov, odlaganje nuklearnog otpada i pretjerano iskorištavanje zaliha podzemnih voda primjeri su takvih problema.

Proučavanje jednog od njih, ili nekih sličnih problema, moguće je obraditi kao proširenje rada u razredu, ili kao istraživački projekat. U ovom slučaju učenicima je pružena prilika da na jednom času govore o svojim zaključcima, te da možda rasprave koje dodatne korake treba poduzeti.

Osnovni pojam sukoba

Svi smo imali prilike doživjeti sukob i za većinu nas to je neugodno iskustvo. U pluralističkim društvima razlike između ljudi različitih interesa i vrijednosti postaju sve veće, što otvara veće mogućnosti za sukob.

Političke zajednice suočavaju se s pronalaženjem načina rješavanja sukoba. Demokratija je sistem koji nastoji sukob civilizirati. Nudi okvir pomoću kojeg se sukob rješava razgovorom, a ne nasiljem. Razmjena argumenata i jasno artikuliranje različitih interesa korisni su jer nude jasnu sliku potreba i interesa različitih grupa u društvu, o kojima treba voditi računa kod donošenja odluka.

U pluralističkim društvima s demokratskim ustavima, sukobi se obično rješavaju kompromisom. To najbolje funkcioniše ako je riječ o sukobu oko raspodjele nedovoljnih resursa, npr. prihoda, vremena, vode, itd. Sukobi koji se zasnivaju na ideologiji – različite vrijednosti, vjerska uvjerenja i sl. mnogo se teže rješavaju kompromisom; ovdje je potrebno pronaći neki model mirnog suživota. Sukobi koji proizlaze iz identiteta – boje kože, etničkog porijekla – ne mogu se riješiti već ih mora suzbiti „jaka država“.

Mogućnost sukoba postoji svugdje i uvijek tamo gdje su ljudi u interakciji. U obrazovanju za demokratiju i ljudska prava učenici mogu naučiti kako prihvatiti sukob kao nešto „normalno“ čega se ne treba bojati. Moraju steći vještine pomoću kojih će sukob rješavati pregovaranjem i odgovornošću – pokazivanjem spremnosti da uzmu u obzir gledišta i interese drugih te da štite prava svih na učešće u mirnom rješavanju sukoba. Ovaj priručnik stoga treba čitati kao zbirku za uvježbavanje vještina potrebnih za rješavanje sukoba. Učestvovati u demokratiji znači učestvovati u rješavanju sukoba.

Razvijanje sposobnosti: povezanost s ostalim jedinkama ovog priručnika

Šta prikazuje ova tabela

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na sposobnosti aktivnog građanina u demokratiji. Donja tabela prikazuje mogućnosti sinergijskih učinaka nastavnih jedinki ovog priručnika. Iz tabele se također vidi koje sposobnosti se razvijaju u 4. jedinki (označeni red tabele). Masno uokvirena kolona pokazuje sposobnosti političkog odlučivanja i djelovanja – označena je zbog njihove velike povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi ispod toga pokazuju povezanost s ostalim jedinkama ovog priručnika: koje sposobnosti razvijaju te jedinice kao podršku učenicima u 4. jedinki?

Kako možemo koristiti ovu tabelu

Nastavnici mogu na različite načine koristiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko nastavnih časova posvećuju obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinku i zanemariti ostale budući da zna da se neke sposobnosti, u izvjesnoj mjeri, razvijaju i u ovoj jedinki – kao na primjer preuzimanje odgovornosti, analiziranje problema, vještina pregovaranja.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji učenicima pomažu pri trajnom razvijanju važnih sposobnosti i to u kontekstima koji su na različite načine povezani. U tom slučaju nastavnik odabire i kombinuje nekoliko jedinki.

Jedinke	Dimenzije razvijanja sposobnosti			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metode i vještine	Učestvovati u demokratiji. Političko odlučivanje i djelovanje	
4.Sukob	Sukob i analiza dileme. Međuovisnost. Održivost.	Prepoznavanje složenih problema. Pregovaranje.	Dogovaranje koordinirane politike.	Spremnost na postizanje kompromisa. Odgovornost.
2 Odgovornost.	Analiza dileme.	Razmatranje posljedica donesenih odluka.		Međusobno uvažavanje.
3 Različitost i pluralizam.	Mogućnost sukoba u pluralističkim društvima.	Pregovaranje.		
5 Pravila i propisi	„Pravila su instrumenti!” za rješavanje sukoba.	Analiza problema i rješenje.	Stvaranje i primjena institucionalnog sistema pravila za rješavanje sukoba.	

6 Vlast i politika	Politika – postupak rješavanja problema i sukoba.	Opis i analiza postupka političkog odlučivanja.	Učešće u javnim raspravama o donošenju odluka.	
7 Jednakost	Sukob između grupa koje predstavljaju većinu odnosno manjinu.		Stvaranje uslova za uspostavljanje ravnoteže interesa.	Prihvatanje stajališta drugih.
8 Sloboda	Izgovorena riječ – prostor za civilizovano rješavanje konflikta	Raspravljavanje	Strategije argumentiranja.	„Duh voltairijanstva“: uvažavanje slobode mišljenja i izražavanja za sve.

NASTAVNA JEDINKA 4: SUKOB – ribarski sukob

Kako možemo riješiti dilemu oko održivosti?

Tema lekcije	Razvijanje sposobnosti/ ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metoda
Lekcija 1 Ribarska igra (1)	Analiziranje složene situacije, donošenje odluka pod pritiskom vremena. Učenici postaju svjesni dilema koje prate uspostavljanje održivosti.	Učenici prepoznaju probleme i utvrđuju rješenja i strategije.	Nastavni materijali 4.1-4.4. Džepni kalkulator ili računar. Trake papira(veličina A4), flomasteri.	Učenje kroz zadatke.
Lekcija 2 Ribarska igra (2)	Pregovaranje da se postigne kompromis. Međuovisnost, sukob interesa.	Učenici analiziraju složeni problem. Učenici (moraju) saradivati u cilju postizanja zajedničkog rješenja.	Isto kao u 1. lekciji.	Učenje kroz zadatke.
3.lekcija Kako možemo uloviti „što više ribe“?	Analitičko razmišljanje: povezivanje iskustva s apstraktnim pojmom ili modelom. Model ciljeva za postizanje održivosti.	Učenici se osvrću na svoja iskustva s ribarskom igrom.	Radni materijal 4.2. Radni materijal 4.3 (neobavezni).	Izveštavanje. Plenarna rasprava. Individualni rad.
Lekcija 4 Kako možemo postići održivost?	Analiza i procjena: Osvrt na iskustvo kroz analizu pojma. Inicijative snažno utiču na naše ponašanje. Učinak inicijativa može se provjeravati pravilima (izvana) ili kroz odgovornost (samokontrola).	Učenici primjenjuju pojmove na svoje lično iskustvo.	Radni materijal 4.2.	Izlaganja. Plenarna rasprava. Input nastavnika.

Lekcija 1

Ribarska igra (1)

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Analiziranje složene situacije, donošenje odluka pod pritiskom vremena.
Cilj učenja	Učenici postaju svjesni dilema oko uspostavljanja održivosti.
Zadaci za učenike	Učenici prepoznaju probleme, pronalaze rješenja i utvrđuju strategije.
Materijali i sredstva	<p>Nastavni materijali 4.1-4.4:</p> <p>4.1 Primjerci evidencijskih listova za grupe.</p> <p>4.2 Tabela reprodukcije riblje populacije (za nastavnika).</p> <p>4.3 Evidencijska tabela (stalak s papirom – - tabla ili folija).</p> <p>4.4 Dijagram evidencije (stalak s papirom – tabla ili folija).</p> <p>Džepni kalkulator ili računar. Trake papira (A4), flomasteri.</p>
Metoda	Učenje kroz zadatke.
Raspored	1. Uvod u ribarsku igru. 10 min.
	2. Ribarska igra (tri kruga). 30 min.

Informacije

Ako uslovi to dopuštaju, 1. i 2. lekciju trebalo bi spojiti. Međutim, igra se može igrati i u dva odvojena kruga.

U početku se učenike ne potiče da međusobno razgovaraju, ali nastavnik ne interveniše i ako razgovaraju – osim kada insistira na poštivanju raspoloživog vremena.

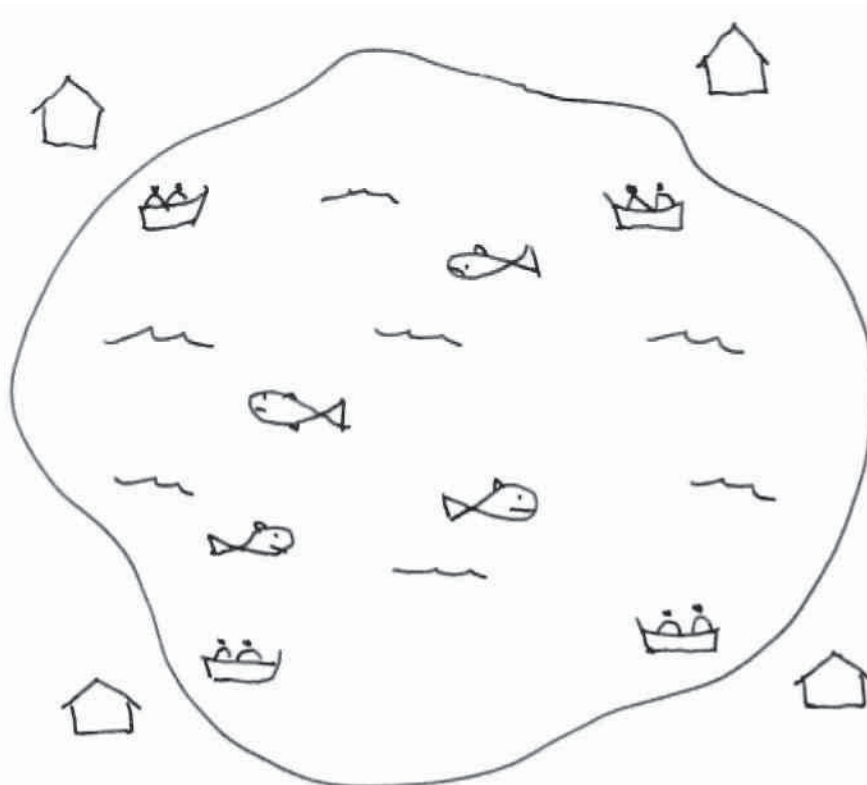
Opis lekcije

1. dio: Uvod u ribarsku igru

Nastavnik učenicima objašnjava kako će igrati igru koja će simulirati važan dio stvarnog života.

„Zamislite da ste stanovnici jednog od četiri seoske zajednice nastanjene na obali jezera. U jezeru ima jako puno ribe, pa ne trebate brinuti o tome kako ćete se prehraniti. Ribarstvo je jedina ekonomska grana; nemate nikakav drugi izvor prihoda.“

Nastavnik može ilustrovati uvod jednostavnim crtežom na tabli ili stalku s papirom koji prikazuje jezero, nešto riba i četiri ribarska sela od kojih iz svakog isplovljava po jedan brodić.

„Cijelu sezonu ribarite, a zimi i u proljeće se sezona ribarenja zatvara s ciljem da se omogući obnavljanje riblje populacije. Tokom tih mjeseci morate živjeti na vlastitim zalihama sušene ribe i popravljati svoje brodiće i mreže da budu spremni za sljedeću sezonu.“

Učenici potom dobivaju upute za igranje ribarske igre.

Formiraju četiri grupe s ne više od šest učenika u grupi (ako ima više od četiri grupe, potrebno je tome prilagoditi tabelu s rezultatima – vidi nastavni materijal 4.3).

Svaka grupa je jedan tim ribara. Predložimo da svom brodiću daju neko zanimljivo ime i dajemo tabelu za evidenciju ulova. Igra se u krugovima koji predstavljaju ribolovne sezone i lovostaj tokom kojeg se riblja populacija obnavlja.

Nastavnik koristi samo jednu frazu kojom definiše cilj igre, „Pokušajte upecati što je moguće više ribe“. Ova uputa može se shvatiti na različite načine, no nastavnik ništa ne dodaje i učenicima ostavlja da odluče kakva će biti njihova ribarska politika. U 3. lekciji učenici se vraćaju tom polazištu.

Na početku sezone, svaka grupa odlučuje o ribljoj kvoti koju želi uloviti. Maksimalna riblja kvota je 15% po brodiću. Budući da riblja populacija na početku prve sezone iznosi 140 tona, to znači da je maksimalan ulov po grupi 21 tona (ograničenje po svakoj grupi mora se prilagoditi ako učestvuje više od četiri grupe.)

Nastavnik ne daje nikakve dodatne informacije o tome šta se događa ako svaka od četiri grupe dosegne maksimum pa njihov ukupni ulov iznosi 84 tone. To je već dio igre: učenicima postaje jasno koliko malo znaju. Ne znaju što će odlučiti njihovi konkurenti, niti znaju stopu reprodukcije riblje populacije. Ako žele, mogu to sami nastojati utvrditi.

2. dio: Ribarska igra

Počinje prvi krug. Grupe razgovaraju o tome koju će kvotu izabrati. Nakon četiri minute nastavnik traži da mu grupe daju evidencijski obrazac. Unosi njihove kvote u evidencijsku tabelu, izračunava tone koje je ulovio svaki brodić te ukupnu kvotu i ulov u prvoj sezoni (ovdje će korisno poslužiti džepni kalkulator ili računar). Nastavnik unosi rezultate u tabelu i pokazuje ih učenicima. Situacija sa zalihama ribe i ukupnim ulovom prikazana je na dijagramu iz nastavnog materijala 4.4.

Služeći se tabelom rasta, nastavnik upoznaje učenike sa stanjem ukupne riblje populacije na početku druge sezone.

Evidencijski obrasci vraćaju se učenicima i oni unose ukupne iznose ulova za pojedinu sezonu.

Iskustvo je pokazalo da učenici na početku igre obično idu do maksimuma pa je ukupni ulov od 70 tona – pola riblje populacije – sasvim vjerovatan; može biti i veći. Ako je riblja populacija do pola iscrpljena, obnovit će se kako bi dosegla novi nivo od 94 tone. To znači da se riblja populacija u godinu dana smanjila za trećinu. Krivulja na dijagramu naglo pada i ukazuje na neposrednu opasnost potpunog iscrpljivanja ribljih zaliha.

Učenici sada postaju svjesni opasnosti. Ako svi iskoriste maksimalnu kvotu od 15%, riba će za dvije do tri sezone biti blizu istrebljenja. Grupe će raspravljati o tome da li smanjiti kvote kako bi spriječili potpuno izumiranje. Od tog trenutka, svaka se igra različito odvija, ovisno o dobi ili spolu.

Sljedeći krugovi se igraju na isti način. Tokom sljedeća tri kruga, učenike se ne potiče na razgovor, no to se na njihovu inicijativu ipak može dogoditi. Nastavnik, kao voditelj igre, ostavlja učenicima neko vrijeme za razgovor, no insistira da se nakon 5 minuta nastavi igrati sljedeći krug; to odražava stvarnost – kada započne sezona, ribari moraju raditi svoj posao.

Nakon nekoliko krugova, nastavnik može izvesti „čudo“, ako se ulovi prebrzo smanje, dodajući nekoliko dodatnih tona brojci u tabeli porasta.

Nakon četvrtog kruga, nastavnik potiče učenike na razgovor ako to već prije nisu učinili.

Nekad će donijeti zajedničku odluku, a nekad ne. Grupe odlučuju žele li, i u kojem obimu, biti obavezani međusobnim sporazumima – kao u stvarnom životu.

Lekcija 2

Ribarska igra (2)

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne za planiranje i izvođenje lekcije.</p> <p>Razvijanje sposobnosti direktno upućuje na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava/ .</p> <p>Cilj učenja pokazuje što učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, bitni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala je pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Pregovaranje o postizanju kompromisa.
Cilj učenja	Međuovisnost, sukob interesa.
Zadaci učenika	Učenici analiziraju složeni problem. Učenici (bi trebali) sarađivati kako bi došli do zajedničkog rješenja.
Materijali i sredstva	Isto kao u 1. lekciji.
Metoda	Učenje kroz zadatke.
Raspored	1. Ribarska igra (4. krug). 7 min.
	2. Pregovori. 15 min.
	3. Ribarska igra (krugovi 5-7). 20 min.

Informacije

Učenici nastavljaju s ribarskom igrom, igrajući 3. od 4 kruga.

Nakon 4. kruga, nastavnik potiče učenike na razgovor, ako to već prije nisu učinili. Vrijeme se zaustavlja, kako bi učenici imali priliku razmijeniti stajališta i prijedloge. Nastavnik odlučuje koliko će to sve trajati prije nego što učenici nastave s igrom.

Opis lekcije

1. dio: Učenici igraju jedan krug

Nastavnik upoznaje učenike s rezultatima. Ako učenici preuzimaju inicijativu, nastavnik ih pušta i daje im neko vrijeme da to učine. Nastavnik objavljuje da je razdoblje između ribarskih sezona produženo za 10 minuta.

2. dio: Pregovori

Učenici su suočeni s ozbiljnim problemom – pretjeranim ulovom – a nemaju nikakav institucionalni okvir (pravila komuniciranja, sistem ribarskih pravila i kontrole, itd.) koji bi im bio podrška, ako ga sami ne uspostave.

Nastavnik ne bi smio ni na koji način učestvovati u učeničkim raspravama (kao savjetnik, komentator, predsjedavajući, trener, itd.) već samo posmatrati i pažljivo slušati. Mogućnosti za učenje u pristupu koji se temelji na zadacima nalaze se u samom problemu pa se učenici, kao i u životu izvan škole, moraju sami s tim nositi.

3. dio: Učenici igraju tri završna kruga

Nastavnik poziva učenike da nastave igru normalnim tempom. Ovisno o ishodu pregovora, igrači mogu promijeniti svoju politiku ribarenja, a rezultati pokazuju određeni uspjeh u otklanjanju opasnosti od nestajanja ribljih zaliha.

Lekcija 3

Kako možemo uhvatiti što je moguće više ribe?

Izveštavanje i osvrt (refleksija)

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Analitičko razmišljanje: povezivanje iskustva s apstraktnim pojmom ili modelom.
Cilj učenja	Model održivosti ciljeva.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću na svoje iskustvo s ribarskom igrom.
Materijali i sredstva	Radni materijal za učenike 4.2. Radni materijal 4.3 (neobavezno).
Metoda	Izveštavanje. Plenarna rasprava. Individualni rad.
Raspored	1. Izveštavanje: učenici napuštaju svoje uloge. 15 min.
	2. Učenici istražuju dvosmisleni uputu, „Pokušajte upecati što je moguće više ribe“ . 10 min.
	3. Model održivih ciljeva. 15 min.

Informacije

Izveštavanje: učenici napuštaju svoje uloge. Ovdje je moguće ispoljavanje snažnih emocija.

Induktivni pristup modelu održivih ciljeva: učenici utvrđuju kategorije mogućih ciljeva modela održivosti na osnovu svojih izjava prilikom izveštavanja. Vježba apstraktnog razmišljanja.

Konstruktivističko učenje: učenici stvaraju kontekst u kojem razumiju i trebaju model održivosti. Umjesto da pitaju nastavnika, postavljaju pitanja u vremenu predviđenom za osvrt (refleksiju) na učinjeno.

Opis lekcije

1. dio: Izvještavanje

Učenici napuštaju svoje uloge u ribarskoj igri

Nastavnik pravi zabilješke na stalku s papirom ili tabli, ostavljajući pritom mjesto za drugu kolonu.

Od učenika se očekuje da pokažu snažne emocije:

- Sukob između pobjednika i gubitnika.
- Bogati i siromašni ribari.
- Uništavanje prirodnih resursa.
- Opadanje ukupnih ribarskih izlaznih rezultata (osiromašenje cijele ribarske zajednice).
- Teški pregovori, npr. nedostatak odgovornosti, neki partneri nisu voljni saradivati.
- Teško je dobiti osnovne informacije. Nagađanje oko pretjeranog ulova.
- Nema autoriteta koji bi proveo pravila.
- Nema nagrade za odgovornu ribarsku politiku – ribariti manje, znači siromaštvo i dodatni ulov za druge ribare.

2. dio: Osvrt

Učenici istražuju dvosmislenu poruku „Pokušajte upecati što je moguće više ribe”.

Nastavnik objašnjava kako su učenici prepoznali složeni problem. Da bi se prebrodili takvi problemi, prvi korak jeste dobro ih razumjeti. To je kao u medicini gdje je ljekaru potrebna dijagnoza prije nego što odluči koju će terapiju primijeniti.

Nastavnik podsjeća učenike na uputu koju su dobili prije nego što su započeli s ribarskom igrom i zapisuje tu rečenicu na tablu ili stalak s papirom : „Pokušajte upecati što je moguće više ribe”.

Nastavnik traži od učenika da se prisjete kako su shvatili ovu uputu i koji je bio njihov cilj kada su definisali svoju ribarsku kvotu. Trebali bi razmišljati o tri elementa:

„Pokušati” – ko treba pokušati?

„što je moguće više” – koju granicu sugerise riječ „moguće”?

Učenici provedu otprilike jednu minutu šuteći. Nastavnik potom traži da odgovore. Učenici objašnjavaju kako su shvatili ovu uputu i daju obrazloženje. Kada je stvorena jasna slika, nastavnik na tablu (stalak s papirom) piše ključne izjave.

Ako učenici izjave da su prihvatili način gledanja svog sela, fokusiravši se na svoje interese, pa ako je potrebno i na uštrb ostalih te na štetu okoliša, rezultat će biti kao u sljedećoj tabeli. Međutim, možda će neki učenici iznijeti drugačije gledište pa će rezultat biti bliži potpunoj slici (vidi drugu tabelu).

Naš cilj u ribarskoj igri: „Pokušati upecati što je moguće više ribe“				
Ko		Šta je moguće više?		Kada
Naš brodić		Postavljena granica		Danas
		Na osnovu kvote		
Blagostanje za nasre		Blagostanje za nas		Blagostanje za nas

Ako su se držali stava da treba povećati blagostanje svog sela, rezultat će biti iznenađujući. Učenici će shvatiti da su svojim uskim usmjerenjem na „blagostanje samo za nas“ svi zajedno doprinjeli da se dogodi katastrofa.

To pokreće pitanje jesu li učenici u stanju zamisliti neku alternativu, konstruktivnije shvaćanje cilja „uhvatiti što je moguće više ribe“.

S druge strane, ako učenici uključe i druge ciljeve, kao npr. zaštitu ribljih zaliha ili odgovornost za ostala sela u zajednici uz jezero, kontrast između definicija ciljeva odmah postaje vrlo očit.

Učenici mogu također ispitati treba li se početna uputa preformulirati. Međutim, ako se slažu s modelom zaključka prema kojem su ribe iz jezera jedini raspoloživi izvor proteina, prihvatit će ga.

Na kraju, bez obzira na smjer kojim je rasprava krenula, učenici su morali shvatiti i priznati da se uputa „upecati što je moguće više ribe“ može različito tumačiti pa i dovesti do različitih posljedica.

Nastavnik sažima doprinose učenika i zapisuje ih na tablu:

Naš cilj u ribarskoj igri: „Pokušati upecati što je moguće više ribe“					
Ko?		Šta je moguće više?		Kada?	
Naš brodić	Svi mi	Granica postavljena		Danas	Dugoročno
		Na osnovu kvote	Na osnovu stope reprodukcije		
Blagostanje za nas	Blagostanje za sve	Blagostanje za nas	Zaštita resursa	Blagostanje za nas	Odgovornost (okoliš, buduće generacije)
Sukob	Mir	Sukob	Mir	Sukob	Mir

Ova slika može biti poticaj za učenike da postavljaju nova pitanja.

Jasno je da su alternative mnogo pametnija stvar od insistiranja na „blagostanju za nas“ na štetu svih ostalih, budući da će ishod biti sukob. No zašto kao igrači nismo pokušali od početka uravnotežiti te ciljeve i zašto je bilo tako teško složiti se tokom pregovora o tim ciljevima?

3. dio: Model ciljeva koji se tiču održivosti

Korak 3.1: Učenici povezuju svoju raspravu s modelom

Nastavnik dijeli Radni materijal za učenike 4.2 (Model ciljeva o održivosti). Učenici su dobili zadatak prepoznavanja cilja u modelu o kojem su upravo raspravljali („blagostanje za nas“ – „blagostanje za sve“ – „zaštita okoliša“ – „odgovornost za buduće generacije“).

Nakon kratkog proučavanja u tišini, učenici odgovaraju. Prepoznat će ciljeve u trokutu na radnom materijalu i, ovisno o svojoj prethodnoj raspravi, daljnje ciljeve.

Nastavnik upućuje učenike na bilješke koje sadrže objašnjenje (značenje dvostruke strelice, dimenzije ciljeva: ciljevi koji se tiču održivosti, vremenska dimenzija, globalna dimenzija).

Korak 3.2: Domaći zadatak: učenici pripremaju ulazne informacije za sljedeću lekciju

Nastavnik učenicima zadaje zadaću. Trebaju pripremiti ulazne informacije koje će iznijeti na početku sljedeće lekcije. Dobivaju upute u obliku mini nastavnog materijala (vidi nastavne materijale 4.5).

1. Objasni zbog čega je teško ostvariti istovremeno dva ili više ciljeva koji se tiču održivosti. Pozovi se na Radni materijal 4.2 i našu raspravu u učionici.

2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja koji se odnosi na individualno blagostanje premda su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se pozvati i na konkretne primjere.

Pripremi svoje konstatacije u pisanom obliku.

Nastavnik ima opciju upotrijebiti radni materijal 4.3 kako bi učenicima po potrebi pružio podršku.

Lekcija 4

Kako možemo postići održivost?

Načini uspostavljanja ravnoteže ciljeva i prevazilaženje sukoba

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Analiza i procjena: Osvrt na iskustvo kroz analizu pojmova.
Cilj učenja	Inicijative snažno utiču na naše ponašanje. Učinak inicijativa provjerava se pravilima (izvana) ili odgovornošću (samokontrola). Pojam: inicijativa, dilema.
Zadaci za učenike	Učenici primjenjuju pojmove na svoje lično iskustvo.
Materijali i sredstva	Radni materijal 4.2.
Metoda	Izlaganja; plenarna rasprava; doprinos nastavnika.
Raspored	1. Učenici daju svoje ulazni doprinos. 10 min.
	2. Učenici razmišljaju o uticaju inicijativa na njihovo ponašanje. 15 min.
	3. Učenici raspravljaju o dva osnovna pristupa rješavanju dileme održivosti-profitita. 15 min.

Informacije

U ovoj lekciji učenici koriste pojam inicijativa da bi analizirali svoje ponašanje u ribarskoj igri. Okvir igre potaknuo je učenike da se fokusiraju na cilj maksimaliziranja kratkoročne zarade bez obzira na posljedice za ostale ribare i zajedničke riblje resurse.

U ovoj zaključnoj lekciji učenici raspravljaju o načinima nadziranja inicijativa s kontraproductivnim učincima. To je moguće postići na dva načina. Prvo, političkim sredstvima (autokratskim pristupom); pravila i propisi dopuštaju ili zabranjuju neke vrste ponašanja. Nagrade i kazne su načini provedbe. Drugo, pojedinci sami kontroliraju svoje ponašanje preuzimanjem odgovornosti. Učenici raspravljaju o tome kojem pristupu dati prednost.

Zadatak za domaću zadaću važan je iz nekoliko razloga: učenici razmatraju i bilježe rezultat prethodne lekcije. Govore na početku ove lekcije i od samog početka su aktivno uključeni. Nastavnik dobiva povratne informacije o tome što su učenici naučili i razumjeli. To mu daje smjernice za nastavak (konstruktivističko učenje i poduka u čijem središtu su učenici).

Opis lekcije

1. dio: Učenici daju svoj ulazni doprinos

Nastavnik povezuje temu lekcije s osnovnim pitanjima

Od učenika se očekuje da dođu na nastavu sa svojim stajalištima o dva osnovna pitanja. Razmišljajući o tim pitanjima, učenici su stvorili konceptualni okvir za cijelu lekciju (konstruktivističko učenje).

1. Objasni zašto je teško istovremeno ostvariti dva ili više ciljeva na temu održivosti. Pozovi se na Radni materijal 4.2 i raspravu u razredu.

2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja individualnog blagostanja čak i kada su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se pozvati i na konkretne primjere.

Pripremi svoja stajališta u pisanom obliku.

Nastavnik najavljuje temu lekcije: kako možemo postići održivost? Zapisuje na tablu ili stalak s papirom i daje riječ učenicima. O svakom od dva postavljena pitanja naizmjenično se raspravlja.

1. pitanje: Ciljevi koji se tiču održivosti

Od učenika se može očekivati da razmišljaju o sljedećem problemu: dok su neki ciljevi koji se tiču održivosti međusobno usklađeni, neki se međusobno isključuju. Zaštita okoliša, na primjer, odlično se slaže s odgovornošću za buduće generacije i čovječanstvo u cjelini (globalna perspektiva, jedan svijet). Ti ciljevi su ugroženi ako sadašnja generacija teži povećanju blagostanja (ekonomija). Društvo (cilj pravedne raspodjele) i ekonomija (povećanje rezultata i produktivnosti) mogu biti usklađeni, ali u mnogim slučajevima zapravo nisu.

Ribarska igra je bila najgori scenarij u kojem je sve krenulo po zlu. Čak i bogatija ribarska sela suočila su se s ekonomskim padom.

Učenici se mogu pozivati na sadašnje napore usklađivanja ekonomskog rasta i zaštite okoliša: recikliranje otpada, proizvodnja električne energije pomoću vjetra, sunca ili vodenih generatora, ili proizvodnja automobila na električni pogon.

2. pitanje: Cilj koji se tiče individualnog blagostanja

Može se očekivati da su učenici razmislili o sljedećem problemu: u ribarskoj igri, „pobjednik“ je izgleda bilo selo s najvećim ulovima. Odgovornost za okoliš nije se isplatila, u sasvim konkretnom smislu

U svakom krugu nastavnik daje priliku da 6 do 10 učenika nešto kaže. Kada se stvori jasna slika, učenici nastoje sažeti sve što su čuli. Rezultat može otprilike biti ono što smo ovdje naveli, ali može se i razlikovati. Ako se učenici ne slože, to također treba reći.

2. dio: Učenici se osvrću na uticaj poticaja na njihovo ponašanje

Nastavnik ukratko uvodi dva pojma koja olakšavaju razumijevanje o tome kako su se učenici ponašali tokom ribarske igre.

U ribarskoj igri, odgovornost za okoliš i blagostanje drugih nije se isplatila, u doslovnom smislu, ali jeste maksimalno povećanje ulova da bi se povećalo vlastito blagostanje. Ta poruka bila je sasvim jasna. Ova vrsta indirektnog uticaja na nas, koji nas potiče da se ponašamo na određen način bez ikakve prisile, naziva se *poticajem*.

Ovdje nastavnik pravi pauzu i traži da učenici razmisle o poticajima kojima su svjedoci u svakodnevnom životu. Možemo očekivati primjere poput ovih:

- Obično kupujemo jeftiniji proizvod, ako je kvalitet više-manje isti.
- U školi ulažemo napor da postignemo dobre ocjene.
- Roditelji djeci obećavaju nagradu za uspjeh u školi.
- Osiguravajuća društva nude bonuse ako klijenti nisu imali nikakva potraživanja.
- Ako se pretplatiš na neki časopis, ili nagovoriš prijatelja da se pretplati, dobivaš poklon.
- Neki se ljudi ne žele napiti jer se boje da bi im to moglo narušiti ugled.

Učenici, ili nastavnik, izvode zaključak na osnovu tih primjera.

Ovi primjeri jasno pokazuju da poticaji pobuđuju naše lične interese. Oni se često jasno i direktno tiču novca, ali i naše želje da budemo uspješni ili prihvaćeni od drugih. Konkurentne tržišne ekonomije snažno se oslanjaju na poticaje, a profitni poticaj je bit slobodne tržišne konkurencije. Stoga ne iznenađuje ako učenici odgovore na poticaj koji im je blizak.

3. dio: Učenici raspravljaju o dva osnovna pristupa rješavanju problema održivosti – dilema koja se odnosi na profit

Nastavnik uvodi sljedeću temu koja se tiče pojma dileme. Nastojanje da povećamo svoje pojedinačne zarade je vrlo snažno. Iz perspektive održivosti, posljedice su katastrofalne, ako svi odgovaramo na poticaj u vezi s profitom i svi to znamo. U dilemi smo. Znamo da bismo nešto trebali učiniti da zaštitimo zajedničke resurse, no ako to učinimo doživjet ćemo neuspjeh i postati siromašniji od drugih. Stoga se vraćamo našem cilju ostvarenja profita u strahu od najgoreg. Takva situacija, u kojoj radimo nešto izrazito pogrešno bez obzira koju opciju izaberemo – a jednu moramo izabrati – naziva se *dilemom*.

Učenici bi najprije trebali postavljati pitanja o razumijevanju. Nakon što se slože s tezom da je poticaj za ostvarivanje profita u početnoj fazi ribarske igre snažan, mogu se posvetiti pitanju prevladavanja njegovog destruktivnog potencijala. Ovdje je jako važno njihovo iskustvo tokom igre. Jesu li učenici uspjeli nadzirati ili koordinirati svoju ribarsku politiku? Čak i ako nisu uspjeli, koja su rješenja predložena? Koja rješenja predlažu gledajući unatrag?

Općenito govoreći, možemo očekivati da se mišljenja učenika mogu svrstati u dvije kategorije. Ona možda neće odgovoriti na sve vidove sadržane u ovom idealnom opisu:

- *Autokratski pristup*: ribarima su potrebna pravila i propisi te sistem kontrole i sankcija na osnovu kojeg će se ta pravila provoditi. Ribare nadzire institucija koja je iznad njih, a ta institucija – najvjerojatnije vlada – također definiše ciljeve održivosti. Sloboda da se slijede poticaji u smislu profita je u tom slučaju strogo ograničena.
- *Ugovorni pristup*: ribari potpisuju ugovor o pravilima ili principima ponašanja, a možda i ciljevima u smislu održivosti. Mogu također dogovoriti sistem kontrole i sankcija.

Kojoj od ove dvije mogućnosti učenici daju prednost? Ako je ostalo malo vremena, nastavnik traži izjašnjavanje dizanjem ruku, a jedan ili dva učenika iz svake grupe objašnjavaju svoje razloge. Ako to vrijeme dopušta, može uslijediti rasprava. Učenici mogu ukazati na to da slabost hijerarhijskog ili autokratskog pristupa leži u tome što udaljenost institucije ne omogućava jasno razumijevanje ciljeva u pogledu održivosti. Lokalni pristup koji se zasniva na ugovoru ima svoje prednosti u smislu stručnosti, ali možda nije tako uspješan kada se radi o sankcionisanju povrede ugovora. Budući da su ribari ravnopravni partneri, teško da jedni druge mogu nadzirati.

Nastavni materijal 4.1

Ribarska igra: evidencijska tabela za igrače

Evidencijska tabela			
Ribarski brodić		Ime	
Sezona br.	Ribarska kvota (15% maksimum)	Ulov (u tonama, ukupno)	
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Nastavni materijal (voditelj igre) 4.2

Reprodukcijaska tabela: obnova riblje populacije (u tonama ribe)

- Na kraju ribarske sezone, u jezeru je ostalo 47 tona ribe.
- U vrijeme lovostaja, riblja populacija se obnavlja. U ovom primjeru, riblja populacija na početku sezone ribarenja iznosi 56 tona.
- Voditelj igre objavljuje ovu brojku igračima koji zatim odlučuju o ulovu u sljedećoj sezoni.
- Voditelj igre ne smije igračima pokazati ovu tabelu reprodukcije.

Kraj prošle sezone	Početak nove sezone	Kraj prošle sezone	Početak nove sezone	Kraj prošle sezone	Početak nove sezone	Kraj prošle sezone	Početak nove sezone
tona	tona	tona	tona	tona	tona	tona	tona
0	0	38	43	76	103	114	147
1	0	39	45	77	104	115	147
2	1	40	46	78	106	116	147
3	1	41	47	79	107	117	147
4	2	42	49	80	109	118	147
5	2	43	50	81	110	119	147
6	3	44	52	82	112	120	148
7	4	45	53	83	113	121	148
8	5	46	55	84	115	122	148
9	7	*47	*56	85	116	123	148
10	11	48	58	86	118	124	148
11	12	49	59	87	119	125	149
12	13	50	61	88	121	126	149
13	14	51	62	89	122	127	149
14	15	52	64	90	124	128	149
15	16	53	65	91	126	129	149
16	17	54	67	92	128	130	150
17	18	55	69	93	130	131	150
18	20	56	71	94	132	132	150
19	21	57	73	95	134	133	150
20	22	58	75	96	136	134	150
21	23	59	76	97	138	135	150
22	24	60	78	98	140	136	150
23	25	61	79	99	141	137	150
24	27	62	81	100	142	138	150
25	28	63	82	101	142	139	150
26	29	64	84	102	142	140	150
27	30	65	85	103	143	141	150
28	31	66	87	104	143	142	150
29	32	67	89	105	144	143	150
30	34	68	91	106	145	144	150
31	35	69	92	107	145	145	145
32	36	70	94	108	145	146	150
33	37	71	95	109	146	147	150
34	38	72	97	110	146	148	150
35	40	73	98	111	146	149	150
36	41	74	100	112	146	150	150
37	42	75	101	113	146		

* Pokazuje ovdje korišten primjer – 47 tona (kraj prošle sezone) – 56 tona (početak nove sezone). Po uzoru na: Wolfgang Ziefle, „Ribarska igra“ (*Das Fischerspiel*), str. 13.

Nastavni materijal 4.5

Upute za domaću zadaću (mini-radni materijal za učenike)

Učenici dobivaju sljedeće upute za izradu domaće zadaće. Ova stranica se može kopirati i izrezati u mini-radne materijale. Pisane upute su preciznije i štede vrijeme za nastavu u učionici.

1. Objasni zbog čega je teško istovremeno ostvariti dva ili više ciljeva koji se tiču održivosti. Posluži se radnim materijalom za učenike 4.2 i našom raspravom u razredu.
2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja koji se odnosi na individualno blagostanje čak i kada su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se poslužiti i konkretnim primjerima.

Pripremi svoja stajališta u pisanom obliku.

1. Objasni zbog čega je teško istovremeno ostvariti dva ili više ciljeva koji se tiču održivosti. Posluži se radnim materijalom za učenike 4.2 i našom raspravom u razredu.
2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja koji se odnosi na individualno blagostanje čak i kada su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se poslužiti i konkretnim primjerima.

Pripremi svoja stajališta u pisanom obliku.

1. Objasni zbog čega je teško istovremeno ostvariti dva ili više ciljeva koji se tiču održivosti. Posluži se radnim materijalom za učenike 4.2 i našom raspravom u razredu.
2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja koji se odnosi na individualno blagostanje čak i kada su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se poslužiti i konkretnim primjerima.

Pripremi svoja stajališta u pisanom obliku.

1. Objasni zbog čega je teško istovremeno ostvariti dva ili više ciljeva koji se tiču održivosti. Posluži se radnim materijalom za učenike 4.2 i našom raspravom u razredu.
2. Objasni zašto se većina igrača drži cilja koji se odnosi na individualno blagostanje čak i kada su katastrofalne posljedice postale očite.

Ako želiš, možeš se poslužiti i konkretnim primjerima.

Pripremi svoja stajališta u pisanom obliku.

Nastavna jedinka 4.5 Popratne informacije za nastavnike

Literatura o ribarskoj igri

Literatura

Garrett Hardin (1968.), „Tragedija običnih građana“ (*The Tragedy of the Commons*), u *Science*, knjiga 162 (1968), str. 1244, www.garretthardinsociety.org.

Elinor Ostrom (1990.), „Vladanje običnim građanima“ (*Governing the commons*). Razvoj institucija kolektivnog djelovanja (*The Evolution of Institutions for Collective Action*), Cambridge University Press.

Wolfgang Ziefle (2000), „*Fischerspiel und Verfassungsspiel. Die Allmendeklemme und mögliche Auswege*“, in: Gotthard Breit/Siegfried Schiele (izd.), *Werte in der politischen Bildung*, Wochenschau-Verlag, str. 396-426, www.lpb-bw.de/publikationen/did_reihe/band22/ziefle.htm.

Wolfgang Ziefle (1995), „*Das Fischerspiel*“, u: *Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg* (izd.), *Politik und Unterricht* (1/1995), str. 7-35.

**NASTAVNA JEDINKA 5
PRAVILA I PROPISI
Viši razredi srednje škole**

**Kakva pravila najviše
odgovaraju našim
potrebama?**

Igra donošenja odluka

5.1 i 5.2 Zašto su zajednici potrebna pravila?

Pravila su instrumenti za rješavanje problema

Učenici izgrađuju institucionalni okvir

**5.3 Kakva pravila najviše odgovaraju našim
potrebama? Učenici upoređuju i ocjenjuju svoja
rješenja**

**5.4 Javni skup. Članovi zajednice dogovaraju sistem
pravila**

Nastavna jedinka 5

Pravila i propisi

Kakva pravila najviše odgovaraju našim potrebama?

„Pravila su instrumenti” - konstruktivistički pristup razumijevanju institucija

Ovaj slogan sažima bitnu konstataciju o kojoj je riječ u ovoj jedinki. Pravila, zakoni, ustavi i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima mogu se podvesti pod pojam institucije. U ovom priručniku na institucije se gleda kao na proizvode – ljudi su stvorili institucije da bi ispunile određenu svrhu. U tom smislu, „pravila – il,i općenito govoreći, institucije – jesu instrumenti.“

Institucije su instrumenti koji služe svrhama poput ovih:

- Rješavaju ozbiljne probleme u društvu;
- Neutraliziraju potencijalne izvore sukoba, jer osiguravaju stabilnost i sigurnost;
- Definišu odnose moći između društvenih grupa s različitim interesima; na taj način štite slabije, ili isključivo daju sredstva moći nekoj grupi ili čak pojedincima.

Prema tome, da bismo razumjeli institucije, moramo razumjeti svrhu ili interes koji su njihovi autori imali na umu. Institucije su složeni sistemi koji rješavaju složene probleme. Oni su posljedica procesa pregovaranja i sukoba, revolucije ili reforme. U demokratijama je institucionalni razvoj proces kolektivnog učenja koji se događa u okviru proceduralnih pravila, budući da se ustavi moraju mijenjati oprezno i odgovorno.

Učenici shvaćaju pojam institucije kroz ustrojavanje jedne od njih

To ključno razumijevanje nekog pojma – konstruktivistička dimenzija institucionalnog razvoja – prepoznaje se u ključnom zadatku ove jedinice. Učenici se suočavaju s političkim problemom i zadatak im je izmisliti sistem pravila za njegovo rješavanje. Postaju svjesni problema s kojima se bave kreatori institucija i u stanju su analizirati Ustav i zakone svoje zemlje, te ljudska prava, i to mnogo oštroumnije, fokusirajući se na svrhu institucija, a ne na izolovane dijelove pravila i propisa.

Ova verzija 5. jedinice zamišljena je kao nastavak 4. jedinice, no može se obrađivati kao zasebna jedinica koja se sastoji od četiri lekcije (vidi u nastavku daljnje pojedinosti u vezi s ovom mogućnošću). Obje varijante postavljaju isti zadatak i bave se istom temom. Problem s kojim se učenici bave jeste kako bi ribarska zajednica trebala održivo upravljati svojim zajedničkim resursom, zalihama ribe u jezeru (za model ciljeva koji se tiču održivosti vidi Radni materijal za učenike 4.2). Potrebno je riješiti barem sljedeća četiri problema:

1. Kako ribari mogu izbjeći pretjeran ulov i uništavanje ribljih zaliha?
2. Kako ribari mogu ostvariti najbolji rezultat?
3. Kako ribari mogu postići pravednu raspodjelu dohotka?
4. Kako ribari mogu dugoročno ostvariti te ciljeve, sada i ubuduće?

Učenici imaju ključ rješenja ovih problema. Radni materijal za učenike 4.4 sadrži brojke optimalnog održivog ribljeg ulova (42 tone). Ribarima je potreban sistem pravila kojim će se nadzirati njihovo ponašanje u ostvarivanju tih ciljeva. Zadatak učenika je izraditi takav sistem. Općenito govoreći, mogu birati između pristupa koji podrazumijeva „državu“ ili „ugovor“. Oba ova pristupa imaju prednosti i mane (vidi Radni materijal za učenike 5.2).

Oba pristupa su u nekim slučajevima dobro funkcionisela, dok su u drugima doživjela neuspjeh.¹⁴ Da bismo vidjeli da li rješenje do kojeg su učenici došli funkcionise ili ne, moramo ga ispitati, što znači igrati nekoliko krugova ribarske igre (vidi 4. jedinku) u dodatku ovoj jedinki. Jedinke 4. i 5. se stoga mogu kombinirati kako bi predstavljale laboratorij za institucionalni ustroj i održivo upravljanje resursima – što je fantastičan projekt, ali oduzima mnogo vremena.

Jedinka – model koji odražava stvarnost

Kao i 4. jedinka, i ova jedinka zamišljena je kao igra. Učenici završavaju 4. jedinku s idejom rješavanja problema pretjeranog ulova prihvaćanjem cilja koji podrazumijeva održivost (vidi Radni materijal za učenike 4.2). Raspravljali su o tome koja vrsta institucionalnog okvira bi bila primjerena (Lekcija 4), ali nisu to pitanje dubinski istražili. Ova verzija 5. jedinke nastavak je ribarske igre, ali s drugačijim naglaskom: kakva pravila ili zakoni najviše odgovaraju ribarskoj zajednici?

Peta jedinka simulira proces uspostavljanja i dogovaranja institucionalnog okvira za ribarsku zajednicu. Učenici stoga ponovo preuzimaju ulogu članova ribarske zajednice, ali s drugačijim zadatkom. Kreiraju sistem pravila. Model reducira složenost naglašavajući neke vidove koji su važni za problem koji se proučava, a ova igra nije nikakav izuzetak. Ovdje igrači ne trebaju brinuti o ribarenju i osiguravanju sredstava za život. Nema vanjske sile koja bi prekinula njihove rasprave. Model igre stavlja naglasak na stvaranje sistema pravila. Kao i u stvarnom životu, pregovori mogu propasti – igrači možda neće postići dogovor. U tom smislu se kriteriji za uspjeh političkih pregovora i proces učenja u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava razlikuju. Učenici mogu mnogo naučiti u situaciji neuspjelog pregovaranja.

Uloga nastavnika – voditelj igre i predsjedavajući

Kao voditelj igre, nastavnik ima (čak i) manju mogućnost davanja ulaznog doprinosa nego tokom ribarske igre. Kontrolira vrijeme i tako strukturira cijeli proces. U protivnom se takva igra ne bi mogla igrati u razredima u kojima se predaje obrazovanje za demokratiju i ljudska prava. Nastavnik ne smije nagovarati učenike da donesu neku konkretnu odluku. Postupak odlučivanja je otvoren – može propasti ako se učenici ne mogu dogovoriti o načinu, jer su moguće različite odluke. Razlozi zbog koji učenici donose odluku jednako su zanimljivi kao i sam rezultat.

Kako iskoristiti 5. jedinku kao zasebnu jedinku koja se sastoji od četiri lekcije

Osnovna koncepcija jedinke ostaje ista. Sljedeće izmjene omogućavaju da se jedinka obrađuje kao cjelina od četiri lekcije:

- Učenici funkcionisu kao savjetnici ribarske zajednice, a ne kao građani. Savjetnici formiraju timove koji izrađuju sisteme pravila, raspravljaju o njima i konačno dogovaraju model koji žele predložiti zajednici.
- Prva lekcija posvećena je proučavanju problema. Učenici dobivaju primjer jednog ribarskog sukoba (Radni materijal za učenike 4.1, i rješenje problema održivosti - Radni materijali 4.2, 4.4). Učenici stoga trebaju riješiti i taj problem, no mogu se fokusirati na pitanje koja pravila mogu potaknuti, kontrolisati ili čak prisiliti ribare da podrže cilj održivog ribarenja. Učenici se moraju pozabaviti i pitanjem siromaštva.

Uz ovakve izmjene, jedinka može pratiti koncepciju predloženu za integriranu verziju 5. jedinke.

14. Vidi Elinor Ostrom, *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action* (Upravljanje običnim građanima, Evolucija institucija za kolektivno djelovanje), Cambridge University Press, 1990.

Razvijanje sposobnosti: povezanost s drugim jedinkama u ovom priručniku

Šta prikazuje ova tabela

Naslov ovog priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na sposobnosti aktivnog građanina u demokratiji. Tabela pokazuje potencijal sinergijskih učinaka između pojedinih jedinki ovog priručnika. Iz tabele je vidljivo koje sposobnosti se razvijaju u 5. jedinki (označeni red u tablici). Masno uokvirena kolona pokazuje sposobnosti političkog odlučivanja i djelovanja – označene su zbog njihove povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi u nastavku pokazuju povezanost s ostalim jedinkama u ovom priručniku: koje sposobnosti se razvijaju u tim jedinkama, a koje su podrška učenicima u 5. jedinki?

Kako možemo koristiti ovu tabelu

Nastavnici mogu upotrijebiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava na različite načine.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija posvećuju obrazovanju za demokratiju i ljudska prava : nastavnik može izabrati samo ovu jedinku i preskočiti ostale, jer zna da se neke ključne sposobnosti, u izvjesnom smislu, razvijaju i u ovoj jedinki – na primjer, analiziranje problema, ocjenjivanje učinaka pravila, istraživanje važnosti lične odgovornosti.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji pomažu da učenici uzastopno uvježbavaju važne sposobnosti i to u različitim, međusobno povezanim kontekstima. U tom slučaju nastavnik odabire i kombinuje nekoliko jedinki.

Jedinke	Dimenzije razvijanja sposobnosti			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metode i vještine	Političko odlučivanje i djelovanje	
5.Pravila i propisi	Osnovna koncepcija institucionalnih okvira i oblici vlasništva	Timski rad, upravljanje vremenom. Uporedba. Odabir.	Društveni ugovor <i>ili</i> dogovor o predlaganju mogućnosti.	Uvažavanje pravila i propisa radi civiliziranja sukoba
4. Sukob	Nepostojanje pravila dovodi do sukoba.		Savladavanje neformalnog okruženja sukobljenih interesa	
2.Odgovornost	Poticaji mogu snažno uticati na naše ponašanje		Rješavanje dilema, utvrđivanje prioriteta.	Svijest o posljedicama naših odluka.
8.Sloboda	Ostvarivanje slobode traži sistem pravila radi zaštite slabijih.	Raspravljanje, objašnjavanje nečijeg stajališta.	Sloboda i uspostavljanje okvira.	Međusobno uvažavanje.
6.Vlast i politika	Pravila i propisi su važni instrumenti za rješavanje problema i sukoba.		Kompromis, pokušaji i greške u procesima odlučivanja.	

NASTAVNA JEDINKA 5: Pravila i propisi – Kakva pravila najviše odgovaraju našim potrebama? Igra donošenja odluka

Tema lekcije	Razvijanje sposobnosti/ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metoda
Lekcije 1 i 2 Zašto zajednici trebaju pravila?	Analitičko razmišljanje, planiranje zadataka. Prepoznavanje političkog problema. Sistem pravila je institucionalna kičma zajednice. Hijerarhija i umrežavanje – dva sistema pravila; javna i privatna imovina.	Učenici sastavljaju sistem pravila za svoju zajednicu. Učenici pripremaju svoja izlaganja.	Radni materijali za učenike 5.1, 5.2, 5.4. Stalak s papirom i flomasteri, projektor ili radni materijali.	Igra donošenja odluka. Rad na projektu.
Lekcija 3 Kakva pravila najviše odgovaraju našim interesima?	Analitičko razmišljanje: Uporedba na osnovu kriterija. Procjena: odabir kriterija i ciljeva. Stavovi i vrijednosti: međusobno uvažavanje. Učinkovitost, kontrola moći, provedba pravila, izvedivost, poštenje.	Učenici upoređuju i ocjenjuju svoje prijedloge. Zadaća: učenici donose odluke o prijedlogu sistema i pravilima za raspravu na skupu.	Radni materijali 5.3, 5.4. Stalak s papirom, ili alternative.	Izlaganja. Rasprava.
Lekcija 4 Rasprava na skupu.	Donošenje odluke. Kompromis, okvirni konsenzus.	Učenici nastoje donijeti jednoglasnu odluku. Učenici se osvrću na svoje iskustvo.	Radni materijali za učenike 5.4-5.6.	Glasanje. Nastavnikovo predavanje i rasprava.

Lekcija 1 i 2

Zašto zajednica treba pravila?

Pravila su instrumenti za rješavanje problema

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Rad na projektu (saradnja, upravljanje vremenom, samokontrola učenja, orijentacija na proizvod, rješavanje problema. Analitičko razmišljanje, planiranje zadataka, prepoznavanje političkog problema.
Cilj učenja	Pravila i propisi su moćni instrumenti za uticaj i nadzor nad ljudskim ponašanjem. Društvo bez sistema pravila može biti uništeno nekontrolisanim sukobima između njegovih članova. Sistem pravila je institucionalna kičma zajednice. Osnovni odabiri: hijerarhija i umrežavanje – dva sistema pravila; javna i privatna imovina.
Zadaci za učenike	Učenici izrađuju sistem pravila za svoju zajednicu.
Materijali i sredstva	Radni materijali za učenike 5.1, 5.2, 5.4. Stalac s papirom i flomasteri, projektor ili radni materijali za učenike.
Metoda	Igra donošenja odluka, rad na projektu.
Raspored (Lekcija 1)	1. Nastavnik uvodi zadatak. 20 min.
	2. Učenici formiraju grupe i rade na svom projektu. 20 min.
Raspored (Lekcija 2)	3. Učenici rade na projektu. 40 min.

Informacije

Okruženje za igru slijedi princip učenja kroz zadatke: učenici se suočavaju s problemom i moraju pronaći rješenje. Obavješteni su o dijelovima procesa i vremenskom okviru i rade sami.

Igra zahtijeva od učenika da se vrate svojim ulogama članova zajednice i još jednom postanu igrači, do 4. lekcije. Međutim, sada učenici djeluju na drugačijem nivou razmišljanja i s novim zadatkom. Ogroman vremenski pritisak, koji je postojao za vrijeme ribarske igre, više nije problem.

Njihov novi zadatak jeste izraditi sistem pravila. Taj zadatak ima političku dimenziju: igrači moraju donijeti odluku jer zajednica ne može opstati bez postojanja pravila. Učenici se upoznaju s politikom kao praktičnim poslom. Da bi se izbjegla pristrasna rješenja, grupe moraju uključiti pripadnike svih ribarskih sela i uzeti u obzir različita stajališta i iskustva.

Nastavnik ima ulogu voditelja igre. Učenici koji su zaduženi za materijale od nastavnika dobivaju radne materijale. Na početku druge lekcije, nastavnik na pet minuta uzima riječ.

Tom prilikom nastavnik dijeli nacrt pravila za raspravu u sklopu 4. lekcije. Nakon objašnjavanja postupka prije rasprave, Lekcija 4 će teći glatko i ostatak će dovoljno vremena za osvrt koji je jako važan u učenju koje se zasniva na rješavanju zadataka. Ako učenici imaju pitanja ili prijedloge za poboljšanje pravila, mogu ih navesti tokom druge lekcije i zajedno s nastavnikom odlučiti kako će riješiti svaki pojedini problem.

Opis 1. lekcije

1. Nastavnik uvodi zadatak

Učenici spontano iznose svoja iskustva s ribarskom igrom

Nastavnik ih odmah uspijeva angažovati navodeći ih da se prisjete svojih iskustava s igranjem ribarske igre:

1. Opiši probleme s kojima si se suočio igrajući ribarsku igru.

Od učenika se može očekivati razmišljanje o ciljevima koji se tiču održivosti. Ovisno o tome o čemu se raspravljalo, te o njihovom razumijevanju, govorit će i o teškoćama oko uspostavljanja ravnoteže između tih ciljeva i njihovog ostvarivanja kroz duže vremensko razdoblje. Moguć je širok raspon odgovora. Učenici mogu odgovarati jedan drugom dok nastavnik nadzire krug davanja ulaznih informacija.

2. Kaži svoje mišljenje o pokušajima rješavanja ovih problema.

To pitanje uključuje sve: ciljeve igrača, njihov način komuniciranja, njihovu volju i sposobnost da sarađuju, dubinu razumijevanja problema, konačni ishod – uspjeh ili neuspjeh. Ako je potrebno, nastavnik reducira stavljanje naglaska na to opsežno pitanje.

Od učenika se mogu očekivati komentari o nepostojanju jasnih pravila. Ovisno o njihovim odlukama, možda su pokušali donijeti takva pravila.

Učenici mogu predlagati i neke pristupe: pravila zahtijevaju državnu vlast ili najbolje funkcionišu u malim sistemima neformalnog okruženja. Mogu raspravljati i o problemu privatnog ili javnog vlasništva nad ribljim zalihama. Nastavnik zapisuje komentare koji mogu biti povezani s Radnim materijalom za učenike 5.2.

Nastavnik ukratko opisuje zadatak.

Uvodno iznošenje ideja osigurava kontekst za zadatak. Nastavnik objašnjava kako se ribarska zajednica suočila s ozbiljnim problemima zbog nepostojanja jasnog sistema pravila koji bi definisao način, a možda i cilj međusobnog djelovanja.

Iskustvo učenika s ribarskom igrom može se uopćiti:

- Nema ljudskog društva koje nije suočeno s nekim sukobom.
- Niti ijedno ljudsko društvo neće preživjeti ako nema međusobne saradnje.
- Niti jedna zajednica ne može sarađivati, niti rješavati svoje sukobe na miran način bez institucionalnog okvira koji postavlja određena pravila.
- Ta se pravila mogu zakonski provesti, ali moguća su i alternativna rješenja.

Učenici sada istražuju kakva pravila najviše odgovaraju zajednici. Vraćaju se ulozi pripadnika ribarske zajednice, no sada je igra drugačija. Nastupaju kao autori tih pravila. U grupama sastavljaju pravila, upoređuju ih i ocjenjuju te na kraju, na konferenciji, glasaju za sistem koji će vrijediti u njihovoj ribarskoj zajednici.

Plan donošenja odluka

Učenici dobivaju Radni materijal za učenike 5.1.

Nastavnik objašnjava da je igra model procesa političkog odlučivanja – posebnog procesa koji se sastoji od uvođenja osnovnih pravila, a ne proces koji se događa u već uspostavljenim okvirima.

Igra se nastavlja do 4. lekcije kada učenici prekidaju igru i osvrću se na stečeno iskustvo. Radni materijal 5.1 opisuje program i nudi informacije o tome zašto je korištena ova konkretna igra. U igri, kao i u stvarnosti, ono što je dobar okvir za zajednicu predstavlja praktično a ne akademsko pitanje. Učenici moraju odlučiti.

Učestvovati u demokratiji

Nastavnik dijeli Radni materijal za učenike 5.2 kao vodič za neka ključna pitanja koja valja razmotriti. Ako su učenici tokom uvodnog iznošenja ideja iznijeli neke argumente koji se mogu povezati s tim radnim materijalom, nastavnik im na to skreće pažnju.

Ako su učenici spremni započeti, formiraju grupe.

2. Učenici rade na svom projektu (lekcije 1 i 2)

Učenici formiraju grupe od po četiri do šest učenika. Članovi ribarskih posada naizmjenično pišu svoja imena na tablu ili stalak s papirom, nastojeći da njihova ribarska posada bude zastupljena preko barem jednog člana svake grupe. Nastavnik objašnjava da je važno uzeti u obzir različita iskustva i stajališta sve četiri posade. Nastavnik evidentira članove pojedinih grupa.

Članovi grupe najprije raspodjeljuju osnovne zadatke: 1-2 izlagača, 1-2 sastavljača, vođa grupe (predsjedavajući), kontrolori materijala i vremena, osoba koja sve prati. Grupe se sastaju oko školskih klupa koje su maksimalno udaljene jedna od druge. Kontrolor materijala prikuplja materijale za svoju grupu.

Učenici rade u grupama u drugom dijelu 1. lekcije i tokom 2. lekcije.

Učenici imaju slobodu planiranja svoga rada, uključujući i domaću zadaću.

Opis 2. lekcije

Učenici razmjenjuju svoje ključne odluke

Na početku 2. lekcije nastavnik traži od svake grupe da izvijesti o svojim ključnim odlukama – hijerarhiji ili umrežavanju – ili mješovitom sistemu? Treba li postojati privatno ili javno vlasništvo nad ribljim zalihama? Ako su dvije ili više grupa donijele iste odluke, nastavnik ih potiče na razmjenu rezultata u nekom trenutku tokom lekcije. Takva razmjena stajališta tokom rasprave može biti vrlo korisna, jer se slični modeli mogu spojiti u jedan.

Grupama koje žele nastaviti raditi samostalno to treba i omogućiti.

Prethodni dogovor o proceduralnim pravilima

Kada nastavnik na početku druge lekcije uzme riječ, učenicima će podijeliti Radni materijal za učenike 5.4 i zamoliti grupe da pročitaju prijedloge i odluče jesu li prihvatljivi. Na kraju lekcije grupe pristupaju glasanju. Ako postoje primjedbe ili pitanja, treba ih postaviti tokom lekcije.

Grupe pripremaju svoja izlaganja

Osobe zadužene za materijale skupljaju materijale za izlaganja u okviru lekcije.

Nastavnik ne interveniše ako neka grupa kasni, ali može podsjetiti grupu da učenici moraju biti spremni sa svojim izlaganjima prije nego što počne treća lekcija, što im daje priliku da kod kuće izvrše posljednje pripreme.

Nastavnik moli sastavljače da pripreme konačni prijedlog, napisan rukom ili na računaru - koji mogu potpisati svi pripadnici zajednice (vidi proceduralna pravila u Radnom materijalu za učenike 5.4).

Lekcija 3

Kakva nam pravila najviše odgovaraju? Učenici upoređuju i ocjenjuju svoja rješenja

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Analitičko razmišljanje: uporedba na osnovu kriterija. Procjena: odabir kriterija i ciljeva. Stavovi i vrijednosti: međusobno uvažavanje.
Cilj učenja	Učinkovitost, kontrola moći, provedba pravila, izvodivost, pravednost.
Zadaci za učenike	Učenici upoređuju i ocjenjuju svoje nacрте prijedloga. Domaća zadaća: učenici donose odluke i pravila u obliku nacрте pripremljenog za skupštinu.
Materijali i sredstva	Radni materijali za učenike 5.3, 5.4; stalak s papirom (ili alternativa).
Metoda	Izlaganja. Rasprava.
Raspored	1. Učenici predstavljaju svoja rješenja. 20 min. 2. Učenici upoređuju svoje prijedloge. 15 min. 3. Učenicima se zadaju dva domaća zadatka. 5 min.

Informacije

Nastavnik može otprilike predvidjeti kojim putem će učenici krenuti, no ništa više od toga. Ulazne informacije su za nastavnika nove jednako kao i za učenike. Bave se teškim pitanjima na koja se odgovara na različite načine, kao što se vidi iz prošlih i sadašnjih političkih sistema. Pripadnici zajednice traže rješenje koje najviše odgovara njihovim potrebama. Dogovaraju cilj, no mogu imati različite ideje o tome kako ga ostvariti.

Ova lekcija je vježba iz demokratske političke kulture.

Nastavnik treba poticati učenike na upoređivanje i ocjenjivanje analitičke i praktične vrijednosti njihovih prijedloga, a i sam bi trebao to učiniti. Učenicima treba biti jasno da je davanje prednosti nekom konkretnom pristupu institucionalnog ustrojstva često povezano s iskustvom i vrijednostima. To drugo nije otvoreno za raspravu niti obrazlaganje. Učenike treba poticati da govore u atmosferi međusobnog uvažavanja. Hoće li zajednica na kraju prihvatiti njihov prijedlog sasvim je nešto drugo.

Opis lekcije

1. Učenici iznose svoja rješenja

Grupe naizmjenično predstavljaju svoje prijedloge. Svi učenici koriste Radni materijal za učenike 5.3 kao instrument za upoređivanje.

Redosljed izlaganja: grupe koje imaju neke zajedničke odluke izlažu jedna za drugom jer se tako mogu lakše upoređivati. U tom slučaju se vrlo brzo pojavljuju dvije osnovne alternative.

2. Učenici upoređuju nacрте prijedloga

Radni materijal za učenike 5.3 sadrži kriterije za uporedbu. Predstavljamo nekoliko mogućih kombinacija – no učenici će svojom kreativnošću doći i do drugih rezultata!

A. Osnove

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Model upravljanja	Državna vlast	Državna vlast	Umrežavanje	Mješoviti model
Oblik vlasništva	Javno vlasništvo	Privatno vlasništvo	Javno vlasništvo	Privatno vlasništvo
Tendencija	Centralizirana planska ekonomija ili „ekološka diktatura“	Tržišna konkurencija (kapitalizam) + „jaka država“ (zapadni model)	Kantonalni model, samostalna zadruga	Polu-samostalna zadruga; pravila o isporuci viška ribe zadruzi

B. Pravila

Ne postoji jasna povezanost nekih modela i pravila. Moguće su različite kombinacije. Neka od najvažnijih pitanja spomenuta su u Radnom materijalu 5.3:

- Da li je cilj definisan?
- Ko je ovlašten da donosi odluke?
- Postoje li instrumenti za provedbu pravila?
- Jesu li uključene mjere protiv zloupotrebe moći?

3. Učenici raspravljaju o prijedlozima

Učenici u raspravi primjenjuju kriterije na pojedinačne modele. Vjerovatno daju prednost modelima koji imaju isti osnovni pristup kao i njihov model, pa će se o razlozima njihovog odabira raspravljati. Međutim, postoje neki kriteriji prema kojima se mogu ocjenjivati svi modeli. Ako se učenici na njih ne osvrnu, to može učiniti nastavnik:

- Cilj koji se odnosi na održivost: da li nacrt prijedloga osigurava podršku ribarima u ostvarivanju cilja održivosti? (Vidi radni materijal za učenike 4.1.)
- Izvodivost: je li sistem pravila dovoljno jednostavan da bi bio razumljiv i primjenjiv u praksi?
- Pravednost: jesu li pravila pravična?
- Demokratija i ljudska prava: da li pravila zadovoljavaju standarde demokratije i ljudskih prava?
- Legitimnost: jednoglasna odluka o sistemu pravila veoma je poželjna. Mogu li se pripadnici zajednice dogovoriti oko jednog sistema pravila?

4. Domaća zadaća: učenici odabiru

Nastavnik raspravu privodi kraju nekoliko minuta prije završetka časa. Njegova uloga je rukovoditi igrom i objasniti učenicima da će se u zadnjoj lekciji sastati pripadnici zajednice radi usvajanja sistema pravila.

Učenici imaju dva zadatka za skupštinu:

Zadatak br. 1: izabrati nacrt pravila

Nema više vremena za detaljnu raspravu. Stoga učenici za domaću zadaću moraju donijeti odluku. Odluku moraju donijeti u svakom slučaju, pa stoga moraju biti spremni na kompromis. Okvir koji ispunjava neke osnovne kriterije bolji je od alternative prema kojoj treba nastaviti bez njega.

Učenici mogu dati prednost nekim osnovnim koncepcijama ili kriterijima i na taj način izvršiti odabir.

Moraju pripremiti kratku izjavu kojom će navesti ostale pripadnike zajednice da prihvate njihov najbolji model.

Zadatak br. 2: prihvatiti ili modificirati proceduralna pravila za skupštinu

Nastavnik objašnjava:

Ne samo sama zajednica, već i važan sastanak kao što je skupština traži sistem pravila. Pripadnici zajednice moraju se dogovoriti o tim pravilima prije početka skupa. Bez prethodnog dogovora, mogu se pojaviti teške situacije ako se članovi ne mogu dogovoriti oko glasanja ili prebrojavanja glasova.

Radni materijal za učenike 5.4 sadrži nacrt proceduralnih pravila. Ona će biti prva na rasporedu jer će se odmah primjenjivati. Učenici stoga moraju prethodno definisati svoje mišljenje: prihvataju li nacrt onakav kakav jeste, ili ga žele promijeniti?

Lekcija 4

Skupština

Članovi zajednice dogovaraju sistem pravila

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.	
Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.	
Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.	
Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu , važni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.	
Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje sposobnosti	Donošenje odluke.
Cilj učenja	Kompromis, konsenzus oko sistema pravila.
Zadaci za učenike	Učenici pokušavaju postići jednoglasnu odluku. Učenici se osvrću na svoje iskustvo.
Materijali i sredstva	Radni materijali za učenike 5.4-5.6.
Metoda	Glasanje. Nastavnikovo predavanje i rasprava.
Raspored	1. Učenici održavaju skupštinu. 20 min.
	2. Učenici se osvrću na svoje iskustvo. 20 min.

Informacije

Za učenike, skupština radi konstituisanja osnivača predstavlja primjer učešća u demokratiji. Učenici su u ulozi ustavnih zakonodavaca. Skupština zahtijeva sistem pravila koja učenici moraju usvojiti prije njenog početka. Uz osiguranje strukture procedure učenici mogu preuzeti potpunu odgovornost, uključujući i predsjedavanje skupštinom.

Učenje kroz rješavanje zadataka uvijek zahtijeva promišljanje. Učenici mogu naučiti kroz rad samo ako razmišljaju o onom šta rade ili šta su učinili. Zbog čega je to promišljanje/osvrt od značaja? U toj fazi osvrt na učinjeno stiču se osnovne spoznaje. Učenici shvataju šta se može generalizirati. U takvom slijedu učenja, učenici nauče zbog čega je zajednicama potreban institucionalni okvir da bi preživjele, te o kojim problemima i rizicima treba voditi računa kada se vlastima dodjeljuje moć.

Kada je riječ o ovoj jedinki, predložimo da nastavnik održi kratko predavanje kako bi stavio naglasak na spoznaju. Učenici dogovaraju na te ulazne informacije u raspravi i upitniku kojem se traže povratne informacije.

Opis lekcije

Način sjedenja u učionici

U oba dijela lekcije – skupštini i osvrtnu – učenici sjede u krugu, bez školskih klupa, ili su im klupe složene u pravougaonik. Predsjedavajući sjedi za katedrom, u blizini table ili stalka s papirom.

1. Učenici održavaju skupštinu

Učenici održavaju skupštinu u skladu s pravilima koja su dogovorili. Nastavnik posmatra i sluša. Nastavnik ne treba ni na koji način intervenirati, osim ako učenici ne zapadnu u ozbiljnije probleme (npr. nesporazum oko primjene pravila), što baš i nije za očekivati.

Nastavnik prati učenike u igranju njihovih uloga. Koristi priliku da nastavak lekcije prilagodi iskustvu učenika.

2. Učenici se osvrću na stečeno iskustvo

Nastavnik u svom predavanju sažima jedinke 4 i 5

Učenici dobivaju Radni materijal za učenike 5.5 prije predavanja. U svom predavanju nastavnik govori o tome što se dogodilo tokom protekle dvije igre, ribarske igre i igre donošenja odluka. One su pokazale historijski proces tokom kojeg se društvo razvija u zajednicu koja ima svoj sistem pravila. Ovisno o izboru učinjenom na skupštini, društvo u ovoj fazi osniva državu s ustavom i jasno definisanim zakonodavnim ovlastima te načinom provedbe zakona, ili pripadnici zajednice izabiru pristup umrežavanja, možda s ciljem izbjegavanja moguće zloupotrebe moći. Nastavnik prilagođava svoje predavanje rezultatima igre. Pored ostalog, učenici su pokušali prevazići uzrok neprestanih sukoba u ribarskoj zajednici definisanjem politike održivosti.

To je u osnovi proces modernizacije. Igre su ukazale na važnu paralelu s društvenom i historijskom realnošću, ali i na značajne razlike (vidi zaključke).

Učenici reagiraju na predavanje

Ovakvo predavanje nudi učenicima materijal za razmišljanje. Zahvaljujući igri, poznate su im sve činjenice. Ono što je novo i važno u fazi osvrta predstavlja ono što se može generalizirati i primijeniti na druge probleme i zadatke.

Učenici mogu postavljati pitanja koja olakšavaju razumijevanje i davati svoje komentare u smislu slaganja ili neslaganja.

Mogu postavljati pitanja o stvarima koje ih zanimaju. To otvara mogućnosti nastavniku i učenicima da zajedno planiraju daljnje lekcije i jedinke. Na primjer, šta se može obrađivati u drugim jedinkama ovog priručnika? Šta se može povezati sa zahtjevima nastavnog programa? Koliko vremena imaju na raspolaganju? Da li učenike zanima neki istraživački zadatak?

Možda će učenici predložiti ponovljeno igranje ribarske igre – ponavljanje nekoliko krugova uz primjenu faze promišljanja i razumijevanja koju su sada već dostigli.

Učenici daju svoje vlastite povratne informacije

Nastavnik učenicima dijeli Radni materijal 5.6. To je upitnik koji učenicima pomaže osvrnuti se na proces učenja kroz koji su prošli. Njihovi odgovori sadrže važne informacije koje nastavniku pomažu da poboljša svoj budući rad. Ako učenici imaju portfolio, upitnik treba postati njegov sastavni dio.

Ako nastavnik želi čitati upitnike, nekim učenicima može biti draže da odgovaraju anonimno.

NASTAVNA JEDINKA 6
VLAST I POLITIKA
Viši razredi srednje škole

Model političkog ciklusa

**Kako demokratska zajednica
rješava svoje probleme?**

6.1. „Naš najurgentniji problem je ...” Rasprava o političkom programu

**6.1 Politika – kako demokratska zajednica rješava svoje
probleme**

Model političkog ciklusa

**6.2 Primjena modela političkog
ciklusa**

Istraživački zadatak

**6.3 Kako možemo učestvovati? Politički
ciklus kao instrument za političko učešće**

6.4 Vrijeme za povratne informacije (neobavezno)

Nastavna jedinka 6

Vlast i politika

Model političkog ciklusa

Uvod za nastavnike

Dvije dimenzije politike

Politika, prema klasičnoj definiciji Maxa Webera, ima dvije dimenzije: ona je, s jedne strane, težnja i borba za moć, a s druge, snažno i polagano, „bušenje tvrdih dasaka sa strašću i mjerom istovremeno.”¹⁵ To je poređenje koje simbolizira rješavanje političkih problema. Te probleme treba rješavati zbog toga što su hitni i imaju posljedice za društvo u cjelini, te su stoga složeni i teški.

U ovoj jedinki naglasak je na načinu „bušenja tvrdih dasaka“ i na tome kako građani koji žele učestvovati u demokratiji mogu učestvovati u donošenju odluka o tome koji problemi zaslužuju prioritet i koji su najbolji načini njihova rješavanja.

Model političkog ciklusa

Učenici uče kako upotrijebiti instrument kojim se opisuju i najlakše razumiju procesi donošenja političkih odluka – model političkog ciklusa (vidi Radni materijal za učenike 6.1). Politika je proces definisanja problema te potom raspravljanja o njima i odabira i provedbe najboljih rješenja. Javno mnijenje i reakcije osoba i grupa čiji su interesi u pitanju pokazuju da li će izabrana rješenja najbolje riješiti njihove probleme i biti prihvaćena. Ako je pokušaj rješavanja problema uspio, završen je politički ciklus (kraj konkretnog političkog djelovanja); ako je propao, ciklus počinje iznova. U nekim slučajevima, rješavanje jednog problema stvara nove probleme koje je potom potrebno rješavati u novom političkom ciklusu.

Model političkog ciklusa naglašava važne vidove političkog odlučivanja u demokratskim sistemima:

- heuristički (konstruktivistički) koncept političkih problema i zajedničko dobro;
- konkurentni politički programi; u pluralističkim društvima politički argumenti su često povezani s interesima;
- političko odlučivanje kao proces kolektivnog učenja; nepostojanje sveznajućih igrača (kao što su vođe ili stranke s ideologijom spasa);
- snažan uticaj javnog mnijenja i medijskog izvještavanja; mogućnost da građani i interesne grupe interveniraju i učestvuju.

Kako model funkcioniše – šta prikazuje, a šta propušta

Politički ciklus je model – nacrt koji funkcioniše kao geografska karta. Mnogo toga prikazuje i nudi logiku razumijevanja. Zbog toga se modeli često koriste u obrazovanju i nauci jer bez njih bismo jako malo toga u ovom složenom svijetu mogli razumjeti.

15. Max Weber, „Politika kao poziv“ (*Politik als Beruf*), Reclam: Stuttgart, 1997, str. 82.

Priručnik za učenike sadrži materijale koji su organizovani kao modeli:

Radni materijali za učenike:

- 1.2 Tri mogućnosti koje oblikuju našu budućnost;
- 3.4 Kako se demokratski politički sistem odnosi prema različitosti i pluralizmu?
- 3.5 Pojam zajedničkog dobra;
- 3.6 Karta društvenih podjela i političkih stranaka;

Karta nikada nije u potpunosti odraz pejzaža kojeg prikazuje – karta mnogo toga pokazuje, ali samo zbog toga što mnogo toga i ispušta. Kartu koja bi sve prikazivala ne bi niko razumio jer bi bila prekomplikovana. Isto vrijedi i za modele kao što je politički ciklus. Takav model također se ne bi smio brkati sa stvarnošću. Njegov naglasak je na procesu političkog odlučivanja – „polaganom bušenju tvrdih dasaka“ – a manje pažnje posvećuje drugoj dimenziji politike, težnji i borbi za ostvarivanje moći i uticaja.¹⁶

U demokratskim sistemima dvije dimenzije politike su povezane: donositelji političkih odluka se hvataju u koštac s teškim problemima, ali i međusobno, kao politički suparnici. U modelu političkog ciklusa faza utvrđivanja programa pokazuje kako obje ove dimenzije idu zajedno. Mogućnost razumijevanja političkog problema koji postoji jeste pitanje moći i uticaja.

Evo primjera. Jedna grupa ljudi tvrdi, „porezi su previsoki, oni odvrćaju ulagače“, dok druga tvrdi, „porezi su preniski budući da su obrazovanje i socijalna zaštita nedovoljno finansirani.“ Iza svake definicije problema oporezivanja stoje interesi i osnovna politička stajališta, a rješenja podrazumijevaju suprotne stavove: smanjite poreze za one s većim prihodima – ili ih povećajte. Prva definicija je neoliberalna, a druga socijademokratska (vidi Radni materijal za učenike 3.6).

Građani trebaju biti svjesni obje definicije. Model političkog ciklusa je instrument koji građanima pomaže da prepoznaju i ocijene napore donosilaca političkih odluka da riješe društvene probleme.

Mogućnost učenja u svrhu savladavanja modela političkih ciklusa

Mogućnosti ove jedinice u smislu razvijanja sposobnosti uključuju sljedeće:

Sposobnosti analize i procjene:

Učenici uče kako mogu postati aktivni korisnici medijskih informacija.

Učenici razvijaju kritičko mišljenje pri raspravljanju o problemima koji su na dnevnom redu, ili su u raznim fazama političkog odlučivanja.

Učenici cijene važnost postizanja kompromisa oko različitih interesa (heuristički koncepti političkih problema i zajedničkog dobra).

Sposobnosti političkog učešća:

Učenici su u stanju prepoznati faze procesa političkog odlučivanja u kojima mogu intervenirati i izvršiti uticaj (faze prije i poslije odluke).

Didaktički okvir jedinice

Učenici se upoznaju s modelom političkog ciklusa kao instrumentom i primjenjuju ga u projektnom istraživačkom zadatku. U zadnjoj lekciji učenici razmjenjuju i razmatraju svoje konstatacije i rad u projektu. Prva lekcija nudi naprednu organizaciju koja osvjetljava ključni element političkog ciklusa – pitanje utvrđivanja političkog programa. Učenici će bolje razumjeti model nakon što su prošli kroz simulaciju rasprave o sastavljanju programa u učionici. Nastavna jedinica omogućuje veliki stupanj učeničkih aktivnosti.

16. Uporedi nastavni materijal 6.2.

Jedinka nudi instrument za analizu procesa političkog odlučivanja, ali ne sadrži konkretan slučaj za analizu. To omogućuje, ali i nalaže nastavniku i/ili učenicima da izaberu odgovarajuću temu. Kriteriji za odabir teme uključuju relevantnost, sveobuhvatnost i dostupnost medijskog izvještavanja. Konkretni slučaj se obrađuje kroz početne faze modela političkog ciklusa, no medijsko izvještavanje je mnogo dostupnije. S druge strane, slučaj iz prošlosti također daje uvid u historiju provedbe i ocjenu rješenja nekog problema. Ustavni, zakonski i institucionalni okvir također se moraju uzeti u obzir.

Preporučuje se i neobavezni dio časa namijenjen povratnim informacijama radi ocjenjivanja rezultata učenja i iskorištavanja mogućnosti učenja koje nude povratne informacije učenika – za učenike i nastavnike. Međutim, petu lekciju treba u tu svrhu izdvojiti.

Razvijanje sposobnosti: povezanost s ostalim jedinkama iz ovog priručnika

Šta pokazuje ova tabela

Naslov priručnika, „Učestvovati u demokratiji“ stavlja naglasak na sposobnosti aktivnog građanina u demokratiji. Donja tabela pokazuje mogućnost sinergijskih učinaka jedinki u ovom priručniku. Tabela također prikazuje koje sposobnosti se razvijaju u 6. jedinki (označeni red u tabeli). Masno uokvirena kolona pokazuje sposobnosti političkog odlučivanja i djelovanja – masno je uokvirena zbog njihove tijesne povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi u nastavku pokazuju povezanost s ostalim jedinkama ovog priručnika: koje sposobnosti se razvijaju u tim jedinkama, a podrška su učenicima u radu u sklopu 6. jedinice?

Kako možemo upotrijebiti ovu tabelu

Nastavnici mogu upotrijebiti ovu tabelu kao instrument za planiranje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava na različite načine.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija posvećuju obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinku i preskočiti ostale, budući da zna da se u ovoj jedinki, u izvjesnom smislu, razvijaju i neke ključne sposobnosti – na primjer, analiza problema, ocjenjivanje učinaka utvrđenih pravila, istraživanje važnosti lične odgovornosti.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji učenicima nude trajnu obuku u cilju razvijanja važnih sposobnosti, u različitim kontekstima koji su višestruko povezani. U tom slučaju nastavnik odabire i kombinuje nekoliko jedinki.

Jedinke	Dimenzije razvijanja sposobnosti			Stavovi i vrijednosti
	Politika analize i procjena	Metode i vještine	Političko odlučivanje i djelovanje	
6 Vlast i politika	Javna rasprava i pregovaranje: ostvarivanje ljudskih prava, suština demokratskog odlučivanja.	Kriteriji za odabir informacija.	Strateški pristup intervenisanju u procese odlučivanja.	Uvažavanje pregovaranja i nadmetanja različitih interesa.
3 Različitost i pluralizam	Pluralizam. Nadmetanje različitih interesa. Pregovaranje o zajedničkom dobru. Dvije dimenzije politike.	Davanje kratkih izjava/ Izražavanje stavova	Pronalaženje kompromisa i dogovor oko privremenog pojma zajedničkog dobra.	Međusobno uvažavanje.
4 Sukob	Pojam političkog problema.		Prepoznavanje problema, pokušaj pronalaženja rješenja.	
5 Pravila i propisi	Važnost zajedničkog prihvaćanja institucionalnog okvira, uključujući političku kulturu u demokratskim sistemima		Stvaranje institucionalnog okvira za mirne procese.	Uvažavanje pravičnosti u pronalaženju kompromisa.

8 Sloboda	Raspravljanje	Javni govor	Promoviranje ideja i interesa u javnosti	Uvažavanje nenasilnog načina rješavanja sukoba
9 Mediji	Selekcija programa i uloga cenzora kroz medije i medijske korisnike	Dekonstrukcija informacija transformisanih u medijima. Kriteriji za odabir Informacija.	Prihvatanje cenzorske perspektive medija: definisane političkih problema	

NASTAVNA JEDINKA 6: Vlast i politika – Model političkog ciklusa

Kako demokratska zajednica rješava svoje probleme?

Tema lekcije	Razvijanje sposobnosti/ishodi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i resursi	Metoda
Lekcija 1 „Naš najurgentniji problem je...“	Procjena: odabir, objašnjavanje razloga. Učešće: Međusobno uvažavanje ličnog iskustva, interesi i vrijednosti. Politički problem je spor, a ne činjenica.	Učenici vode raspravu o utvrđivanju političkog programa.	Stalak s papirom i flomasteri različitih boja, ljepljiva traka.	„Zid tišine” – grupni rad. Izlaganje i rasprava.
Lekcija 2 Politika – kako demokratska zajednica rješava probleme.	Raditi uz pomoć modela. Politika služi za rješavanje problema koji pogađaju zajednicu.	Učenici primjenjuju model političkog ciklusa na konkretne primjere koje su izabrali (istraživački zadatak).	Nastavni materijali 6.1 i 6.2. Stalak s papirom i flomasteri. Novine.	Predavanje. Grupni rad.
Lekcija 3 Primjena modela političkog ciklusa (istraživački zadatak)	Analiza i procjena: Opisivanje i procjenjivanje procesa političkog odlučivanja. Razumijevanje modela političkog ciklusa.	Učenici primjenjuju model političkog ciklusa na konkretan problem.	Radni materijali za učenike 6.1 i 6.2. Novine.	Rad na projektu.
Lekcija 4 Kako možemo učestvovati?	Metode: održati i slušati izlaganja. Učešće: prepoznavanje mogućnosti političkog učešća. Model služi kao instrument za analiziranje složene cjeline.	Učenici se međusobno informišu o svojim rezultatima. Osvrću se na proces i ishod svoga rada.	Radni materijal 6.2, s učeničkim bilješkama.	Izlaganja na otvorenom prostoru. Plenarna rasprava.

<p>Lekcija 5 Vrijeme za povratne informacije (neobavezno)</p>	<p>Osvrt na proces ličnog učenja i razvijanje sposobnosti.</p> <p>Davanje konstruktivnih povratnih informacija.</p> <p>Osvrt na zajedničku odgovornost razreda i nastavnika za uspjeh nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava .</p>	<p>Učenici se osvrću na svoj rad (proces i ishod učenja).</p>	<p>Radni materijal za učenike 6.3 (povratne informacije učenika).</p> <p>Stalak s papirom i flomasteri različitih boja.</p> <p>Jedan papir sa stalka s papirom s uvećanim radnim materijalom 6.3.</p>	<p>Individualni rad, plenarno izlaganje i rasprava.</p>
---	--	---	---	---

Lekcija 1

„Naš najurgentniji problem je ...“

Rasprava o utvrđivanju političkog programa

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	<p>Procjena: odabir, objašnjavanje razloga.</p> <p>Učešće: međusobno uvažavanje ličnog iskustva, interesa i vrijednosti.</p>
Cilj učenja	<p>Politički problem je spor, a ne činjenica. Hitan je i zahtijeva djelovanje. Pogađa zajednicu. Budući da se radi o različitim interesima, ideologijama i vrijednostima, pitanje je da li problem treba uključiti u politički program.</p> <p>U demokratiji, građani koji učestvuju u takvim raspravama ostvaruju slobodu mišljenja i izražavanja. Mediji također snažno utiču na utvrđivanje programa (sloboda štampe).</p>
Zadaci za učenike	Učenici održavaju raspravu o utvrđivanju političkog programa.
Materijali i sredstva	Stalak s papirom i flomasteri različitih boja, ljepljiva traka.
Metoda	„Zid tišine“ – grupni rad. Izlaganja i rasprava.
Raspored	1. Zid tišine. 15 min.
	2. Izlaganja. 10 min.
	3. Osvrt; uvod u istraživački zadatak. 15 min.

Informacije

„Zid tišine“ je *brainstorming* metoda kao podrška učenicima koji su zatvoreniji ili im je potrebno malo više vremena za razmišljanje prije no što odluče nešto reći. Rad u tišini pomaže koncentraciji učenika pa su njihove konstatacije zanimljivije i smislenije. „Zid tišine“ je primjer koji paradoksalno pokazuje da strogi sistem pravila potiče slobodu te da nije ograničavajući faktor. Učenici nastupaju u ulozi stručnjaka; ne mogu dati „netačan“ odgovor na ključno pitanje.

Učenici u učionici simuliraju javnu raspravu o utvrđivanju političkog programa. Njihovo im iskustvo pomaže da bolje razumiju model političkog ciklusa, budući da je rasprava o utvrđivanju programa prva faza modela političkog ciklusa.

Tako stvaraju materijal koji mogu opširnije obrađivati u sklopu istraživačkog zadatka (lekcije 2 i 3). Konstruktivistički pristup odgovara konstruktivističkoj metodi definisanja i rješavanja političkih problema u demokratskim sistemima jer je nastao po uzoru na politički ciklus.

Opis lekcije

1. „Zid tišine”¹⁷

Učenici su u grupama od po pet učenika. Svaka grupa sjedi u polukrugu, okrenuta prema stalku s papirom koji se nalazi na zidu i ima dva ili tri flomastera različitih boja. Rade u tišini. U vremenu od 10 minuta svaki učenik daje svoj minimalni doprinos jednom konstatacijom. Treba dovršiti sljedeću rečenicu:

„Po mom mišljenju, naš najurgentniji problem je ....“

Učenici reaguju na rečenice ili riječi koje su već napisane i mogu pisati koliko žele i kad god žele. Ako je potrebno, grupi se može dati još jedan list papira sa stalka s papirom. Učenici mogu također povezivati izjave koristeći strelice, crte i simbole kao što su upitnici i uskliknici. Njihov poster će poslužiti kao zapisnik o raspravi koju su vodili.

Nastavnik s određene udaljenosti prati raspravu. Ne interveniše i ne učestvuje u tihoj raspravi, no nadzire da li učenici poštuju pravila – posebno pravilo o radu u tišini.

2. Izlaganje

Nakon što je isteklo vrijeme predviđeno za pisanje, posteri moraju biti izloženi kako bi ih svi učenici mogli vidjeti. Učenici se okupljaju oko postera u dva velika polukruga. Grupe naizmjenično obrazlažu svoje postere ostalim učenicima. Svaki učenik izabire rečenicu koja nije njegova i pročita je razredu, ukratko obrazlažući razloge svog odabira. Često učenici stavljaju naglasak na jednu ili dvije izjave. Rasprava ne započinje prije nego što svi učenici iz svih grupa ne kažu što žele.

Nastavnik zapisuje izjave učenika u rubriku pod zajedničkim naslovom (ovisno o onom što učenici kažu) koja je dio tabele koja se nalazi na tabli ili stalku s papirom. Evo primjera:

Naš			najurgentniji problem je.....	
Ekonomija	Sigurnost	Okoliš	Društvo	...
Borba	Automobilske	Smanjivanje CO ₂	Unapređenje škola	...
Nezaposlenost	nesreće	emisija	Podrška mladim	
Više radnih		...	ženama	
mjesta za mlade			...	
...				

Nastavnik može zadatak upisivanja prepustiti učenicima. Učenici koji iznose svoja mišljenja i ostatak razreda učestvuju u odabiru novih kategorija i odlučuju u koju će rubriku unijeti svaku pojedinu konstataciju.

3. Osvrt

„Zid tišine“ simulira utvrđivanje političkog programa. Dakle, čemu po mišljenju učenika treba dati prednost? Slaže li se razred s problemom koji zaslužuje prvenstvo? Tabela pomaže učenicima odgovoriti na to pitanje. Ona pokazuje da li učenici naglašavaju probleme koji se nalaze u određenoj kategoriji i mogu li se unosi povezati (vidi gornju kolonu koja se odnosi na ekonomiju).

Učenici možda neće biti spremni složiti se oko nekog problema. Moraju li? To je pitanje koje zaslužuje da se o njemu razmisli.

17. Izvor: Podučavati demokratiju: Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, Knjiga VI, izdanje Vijeća Evrope, Strasbourg 2008, Zadatak 7.1, str. 62.

Kao prvo, učenici žive u slobodnoj zemlji. Mogu izabrati koji god problem smatraju važnim i promovirati ga u javnosti. Kao drugo, resursi su malobrojni – to nije samo pitanje novca i sredstava poreskih obveznika, već i vremena i energije te na kraju, premda ne i manje važno, pažnje javnosti. Mnogi ljudi se mogu istovremeno nositi samo s ograničenim brojem problema i brzo gube interes; neki mediji služe i povećavaju tendenciju prema „programu sa samo jednim problemom“.

Učenici mogu smatrati i da je ovaj proces utvrđivanja programa nepravedan pa možda čak i „glup“ jer problemi koje smatraju važnima nisu uspjeli privući pažnju javnosti koju zaslužuju. Ko će ispravljati te „pogrešne“ odluke?

Odgovor je – sami učenici, ako smatraju da se nešto mora učiniti. U stvari, oni organiziraju stranke s različitim ciljevima i vrijednostima (“ideologija”) koje su trajni protagonisti u raspravama o utvrđivanju programa djelovanja (npr. radnici, stručnjaci za zaštitu okoliša, aktivisti za zaštitu prava manjina).

Ova rasprava otvara zanimljiv put ka razumijevanju svrhe koju stranke ispunjavaju. Vidi prijedlog dodatnog istraživačkog zadatka na kraju ovog poglavlja.

4. Istraživački zadatak

Nakon što im je to saopšteno, učenici mogu slijediti svoj vlastiti put interesa. Nastavnik obavještava učenike da imaju mogućnost detaljnog proučavanja problema prema vlastitom izboru. Da bi pripremili istraživački zadatak, učenici moraju prikupiti materijale iz štampanih ili elektronskih medija o problemu koji su odabrali. Trebaju tražiti ne samo rasprave o utvrđivanju programa, već i sve informacije koje se mogu pronaći o odlukama koje su donijete ili provedene, statističkim podacima, izjavama političkih stranaka, lobistima, nevladinim organizacijama, itd.

Lekcija 2

Politika – kako demokratska zajednica rješava svoje probleme Model političkog ciklusa

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.	
Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.	
Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.	
Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu , važni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.	
Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje sposobnosti	Analiza: raditi na osnovu modela.
Cilj učenja	Politika služi rješavanju problema koji pogađaju zajednicu.
Zadaci za učenike	Učenici primjenjuju model političkog ciklusa na konkretne primjere po svom izboru.
Materijali i sredstva	Stalac s papirom i flomasteri. Novine. Radni materijali za učenike 6.1 i 6.2.
Metoda	Predavanje, grupni rad.
Raspored	1. Predavanje i pitanja koja slijede. 15 min.
	2. Sastavljanje grupa za istraživali zadatak. 10 min.
	3. Istraživački zadatak. 15 min.

1. Predavanje i pitanja koja slijede

Nastavnik upoznaje učenike s modelom političkog ciklusa. Učenici imaju već potrebna saznanja o početnoj fazi ciklusa i utvrđivanja programa i spremni su za pitanje o tome što se događa nakon što je određeni problem privukao pažnju javnosti.

Nastavnik ukratko govori o tome šta se sve uklapa u taj kontekst (povezujući poduku s konstruktivističkim učenjem). Učenici će informacije primijeniti u obimnom istraživačkom zadatku koji slijedi. Nastavnik dijeli Radne materijale za učenike 6.1 i 6.2 prije početka predavanja. Oba materijala trebaju biti izložena na stalku s papirom ili projektoru kako bi nastavnik tokom predavanja na njih mogao upućivati **učenike**.

Apstraktni model je lakše razumjeti ako ga se poveže s konkretnim primjerom. To najbolje funkcioniše ako nastavnik izabere problem o kojem su učenici raspravljali u prethodnoj lekciji. Druga mogućnost je da nastavnik izabere priču, makar i izmišljenu, i to unaprijed pripremi. Demonstracije radi, ovdje navodimo uvodno predavanje o problemu smanjenja broja automobilskih nesreća (vidi 1. lekciju, tabelu učeničkih navoda).

Prije nego što krenu u pojedinosti, slušatelji moraju dobiti potpunu opću sliku. Učenici pogledaju Radni materijal 6.1. Nastavnikovo objašnjenje uključuje sljedeće napomene:

- Ovaj dijagram je model procesa političkog odlučivanja. Prikazuje različite faze tog procesa. Proces počinje pri vrhu – *rasprava* o tome šta se smatra „*problemom*“. To je rasprava o utvrđivanju programa koju smo vidjeli u prethodnoj lekciji. Jednom kada problem dospije u program, počinje rasprava o ispravnom rješenju.
- Ishod ove rasprave je *odluka* – na primjer, zakon, ili neka konkretna aktivnost.

- Odluka se potom *provodi* – počinje djelovati. Proizvodi učinke. Na primjer, novi se zakon počinje primjenjivati ili se gradi nova bolnica.
- Ljudi uskoro izgrađuju svoje *mišljenje*. Slažu li se s tom odlukom sada kada mogu vidjeti njen učinak? Na primjer, ispunjava li ona njihove interese?
- Prije ili kasnije dolazi do nekih *reakcija*. To mogu biti pozitivni ili kritički osvrti u medijima, izjave političara, ili prosvjedi.
- Reakcije mogu dovesti do *nove rasprave* o tome koje *probleme* bi trebalo uključiti u politički program. Možda neki ljudi smatraju da izvorni problem nikada nije ni bio riješen, a možda su se stvari i pogoršale. Ili su poduzete mjere proizvele neke popratne učinke koji su uzrokovali nove probleme. Politika se događa u ciklusima; neki problemi se stalno moraju rješavati, a neka rješenja se moraju poboljšati. Dakle, ciklus pokazuje da je politika veoma praktičan posao koji se odvija prema obrascu pokušaj - greška.
- Međutim, moguće je i da proces bude *okončan* (konac neke konkretne politike). Možda je odluka bila dobra i problem je riješen – ili se problemu nije posvetila dovoljna pažnja osiguravanjem daljnjih političkih napora.

Učenici mogu postavljati pitanja o stvarima koje nisu sasvim razumjeli. Nastavnik mora odlučiti koja pitanja je najbolje riješiti odmah, a na koja je bolje odgovoriti nakon što se navede konkretan primjer.

U drugom koraku, nastavnik daje primjer koji prikazuje model. Ovdje ima dosta ponavljanja, što doprinosi jasnoći i razumijevanju. Kategorije su povezane s ključnim pitanjima i pojedinostima. Radni materijal za učenike 6.2 potkrepljuje predavanje.

Kao primjer se navodi jedan izmišljeni slučaj. Upućuje na primjer iz 1. lekcije – problem smanjivanja broja automobilskih nesreća (vidi nastavni materijal 6.1, koji se temelji na radnom materijalu 6.2).

Ako je potrebno učenici postavljaju dodatna pitanja, a nastavnik ta pitanja može prenijeti cijelom razredu. Na taj način, nastavnik saznaje je li razred razumio poruku predavanja. Učenici će možda biti iznenađeni količinom argumenata i rasprave te „egoističnog“ načina na koji protagonisti promoviraju konkretne interese. Nastavnik naglašava da je zalaganje za tuđe interese bitno u demokratiji, i to tako da se nečija stajališta čuju kako bi se na taj način stvorila mogućnost njihovog uzimanja u obzir kod donošenja odluka. U nekim slučajevima pronalazi se kompromis.

1. Osnivanje grupa za istraživački zadatak

Raspravu ne treba nastaviti. Bit će vremena za to u zadnjoj lekciji. Nastavnik odlučuje zajedno s učenicima koja pitanja žele obrađivati. Materijal koji su prikupili ima funkciju smjernica – o kojim se pitanjima raspravlja? Koje su odluke donijete u nedavnoj prošlosti?

Učenici formiraju grupe od dva do četiri učenika. Njihova izlaganja trebaju biti spremna za četvrtu lekciju. Svoje rezultate iznose u radnom materijalu za učenike 6.2 koji će se umnožiti i podijeliti razredu.

Učenicima su potrebni kriteriji za odabir problema:

- *Pristup informacijama*: u vezi s aktuelnim procesima odlučivanja, učenici će pronaći mnogo informacija u novinama i na internetu. S druge strane, budući da je ciklus nepotpun moći će obraditi samo prve faze, npr. do odluke ili provedbe. Pragmatični pristup je, stoga, pogledati novine koje su izašle posljednjih nekoliko sedmica i izabrati ono što je ušlo u političke programe.
- *Lični interes*: Učenici odabiru problem koji smatraju posebno urgentnim. Mogu se pozvati na „zid tišine“ iz prve lekcije. Međutim, moraju shvatiti da se pristup informacijama može i otežati.

3. Istraživački zadatak

Ostatak 2. lekcije i cijelu 3. lekciju učenici istražuju. Samostalno planiraju svoj rad.

Lekcija 3

Primjena modela političkog ciklusa

Istraživački zadatak

Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.	
Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.	
Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.	
Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu , važni su sastavni dijelovi procesa učenja.	
Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.	
Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.	
Razvijanje sposobnosti	Metode: rad na projektu. Politička analiza i procjena: opisivanje i ocjenjivanje procesa političkog odlučivanja. Učešće i djelovanje: odgovornost, ostvarivanje slobode .
Cilj učenja	Učenici razumiju model političkog ciklusa i mogu ga primijeniti na svaku informaciju o političkom odlučivanju.
Zadaci za učenike	Učenici primjenjuju model političkog ciklusa na konkretni problem.
Materijali i sredstva	Radni materijali 6.1 i 6.2. Novine.
Metoda	Rad na projektu.
Raspored	1. Grupni rad. 35 min.
	2. Izvještavanje. 5 min.

Ova lekcija posvećena je grupnom radu. Učenici rade samostalno i odgovaraju za svoj rad. Od njih se očekuje da prikupe sve potrebne informacije.

Nastavnik može odlučiti da podrži grupe tako što će im osigurati neke izvore informacija, npr. statistiku, školske udžbenike, primjerke ustava ili pristup internetu.

Nastavnik posmatra učenike dok rade; njihove prednosti i slabe strane tokom rada bez nastavnikove podrške – kao što će to biti slučaj jednom kada završe školu, ukazuju na potrebu razvijanja vještina.

Nastavnik poziva učenike na učešće u kratkom plenarnom krugu izvještavanja. Nastavnik i učenici planiraju izlaganja u sljedećoj lekciji; ako grupa nije dovršila zadatak, zadatak učenika je da nađu rješenje problema.

Najprije grupa treba objasniti zbog čega smatraju da nisu „gotovi“. Imaju li dodatne informacije koje još nisu pročitali? Ili su nezadovoljni s premalo dostupnih informacija?

Najprihvatljivije rješenje je da grupa postane odgovorna za problem. To zvuči okrutno, no vrlo je slično situacijama u stvarnom životu. Mogućnosti za učenje koje se pružaju učenicima nadmašuju greške tokom njihova izlaganja. Povratne informacije nakon četiri obrađene lekcije su neophodne i za to treba ostaviti dovoljno vremena. Alternativno rješenje bi bilo da se učenicima dâ dodatna lekcija. Ta je mogućnost bolja ako većina učenika nije dovršila zadatak.

Lekcija 4

Kako možemo učestvovati?

Politički ciklus je instrument za političko učešće

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	<p>Metode: imati i slušati izlaganja.</p> <p>Učešće: prepoznati mogućnosti za političko učešće.</p>
Cilj učenja	<p>Model služi kao instrument za analizu dijela složene cjeline. Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borbu za moć. Model političkog ciklusa stavlja naglasak na prvu.</p>
Zadaci za učenike	<p>Učenici se međusobno obavještavaju o rezultatima.</p> <p>Učenici se osvrću na proces i rezultat njihova rada.</p>
Materijali i sredstva	<p>Radni materijal 6.2, s bilješkama učenika.</p>
Metoda	<p>Izlaganja na otvorenom, plenarna rasprava.</p>
Raspored	<p>1. Izlaganja učenika. 15 min.</p>
	<p>2. Rasprava i osvrt. 25 min.</p>

Opis lekcije

1. Izlaganja učenika

Lekcija započinje s učeničkim doprinosom. Grupe učenika sjede u školskim klupama koje su smještene uz zid, ostavljajući tako otvoreni prostor u sredini učionice. Svaka grupa imenuje govornike koji se smjenjuju predstavljajući svoje grupe. Učenici tako mogu odlaziti do drugih grupa i čuti njihove rezultate.

Ovakav decentralizirani razmještaj omogućuje istovremenu aktivnost učenika. Nijedan učenik tako na kraju neće imati potpunu sliku. To bi zahtjevalo mnogo više vremena, a količina informacija bila bi prevelika da se upamti.

Nastavnik se pridružuje učenicima i sluša, ne postavlja pitanja i ne komentariše.

2. Rasprava i osvrt

Učenici se okupljaju za plenarnu raspravu. Sjede u krugu ili polukrugu kako bi bili okrenuti jedni prema drugima.

Najprije se učenici i nastavnik moraju dogovoriti o programu. Nastavnik predlaže da se fokusiraju na model političkog ciklusa, a ne na probleme koje su proučavali, a učenici bi se trebali dogovoriti prije nego što počne rad na lekciji, kao što je predloženo.

Nastavnik postavlja otvoreno pitanje i potom daje riječ učenicima:

„Šta je dobro funkcionisalo kada ste model političkog ciklusa primijenili na konkretan primjer, a što nije funkcionisalo?”

Učenici odgovaraju u ulozi stručnjaka i osvrću se na svoje iskustvo u istraživačkom zadatku. Mogu izvještavati o tehničkim problemima, kao što je pribavljanje informacija, ili nedostatak vremena. Mogu se, na primjer, pozivati na analitičke teškoće, odlučujući o tome kojoj fazi pripada neki konkretan događaj: utvrđivanje programa, rasprava o odlukama ili reakcija na ishod neke odluke. Mogu iznositi i svoja razmišljanja o samom modelu, pitajući se da li on tačno odražava stvarnost.

Nije potrebno komentarisati i odgovarati na svaku temu koju učenici pokreću, no naravno da učenici i nastavnik to mogu činiti i u skladu s tim planirati svoje vrijeme.

Postoje najmanje tri ključne konstatacije koje se tiču modela političkog ciklusa, a zaslužuju da se o njima razmisli (vidi nastavni materijal 6.2). Nastavnik ne treba nužno iznijeti sve; to je samo jedna mogućnost. Konstatacija može biti korisna kao odgovor na učeničke komentare. U protivnom, nastavnik odabire jednu ili više njih kao kratak doprinos zaključivanju rasprave.

Lekcija 5

Povratne informacije (neobavezno)

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	<p>Osvrt na lični proces učenja i razvijanje sposobnosti.</p> <p>Davanje konstruktivnih povratnih informacija.</p> <p>Osvrt na zajedničku odgovornost učenika i nastavnika za uspjeh nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.</p>
Cilj učenja	Povratne informacije su važan instrument za poboljšanje nastavnog procesa.
Zadaci za učenike	Učenici se osvrću na svoj rad (proces i rezultat učenja).
Materijali i sredstva	<p>Radni materijal za učenike 6.3 (povratne informacije učenika).</p> <p>Stalak s papirom s flomasterima različitih boja.</p> <p>Jedan papir sa stalka s papirom s velikim prikazom radnog mat. 6.3.</p>
Metoda	Individualni rad, plenarno izlaganje i rasprava.
Raspored	<p>1. Individualne povratne informacije. 7 min.</p> <p>2. Plenarno izlaganje i rezultat dobivanja povratnih informacija. 13 min.</p> <p>3. Slijedi rasprava. 20 min.</p>

Informacije za nastavnika

Ova jedinka izabrana je kao jedan od dva primjera u ovom priručniku¹⁸ koji pokazuju kako koristimo dio časa u kojem učenici iznose povratne informacije u svrhu ocjenjivanja jedinke. Taj dio s povratnim informacijama je neobavezan, ali ga bez obzira na to preporučujemo.

Učenici daju povratne informacije o svom radu u projektu – naglasak sada stavljaju na proces podučavanja i učenja. Šta je bilo teško, a šta je dobro funkcionisalo? Koje vještine već imaju, a koje bi željeli nastaviti razvijati?

Iznošenje povratnih informacija predstavlja koristan instrument za procjenjivanje efekata nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava međusobnim upoređivanjem stajališta učenika i nastavnika. Iznošenje povratnih informacija traži vrijeme, no uloženo vrijeme donosi i pozitivne rezultate jer se radna atmosfera i učinkovitost planiranja nastave poboljšavaju. Dio časa u kojem se iznose povratne informacije sastoji se od dobivanja informacija (koraci 1 i 2 te rasprava koja slijedi (3. korak).

18. Vidi Radni materijal za učenike 5.6 (za 4. i 5. jedinku).

Opis lekcije

Postupak koji slijedi preporučuje se za rad s učenicima koji nisu navikli na davanje povratnih informacija. Alternativni postupak za razrede i nastavnike koji imaju odgovarajuće iskustvo s davanjem povratnih informacija nalazi se niže u tekstu.

1. Pojedinačno davanje povratnih informacija

Papir sa stalka s papirom nalazi se na zidu ili tabli kako bi ga svi učenici dobro vidjeli. Nastavnik objašnjava svrhu lekcije: učenici se neće baviti novom temom, već će se malo „povući“, da tako kažemo, i pogledati rezultate, te vidjeti kako je tekao sam proces učenja. Trebaju iskreno i pošteno odgovoriti na pitanja koja se nalaze u radnom materijalu koji će primiti. Ne trebaju napisati svoje ime.

U raspravi koja slijedi, učenici i nastavnik analiziraju povratne informacije da bi vidjeli na koji način mogu zajedno poboljšati rezultat učenja u sklopu nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava – nastojeći zadržati ono što je dobro funkcionisalo, a promijeniti ono što baš nije bilo uspješno.

Svaki učenik dobiva jedan primjerak Radnog materijala za učenike 6.3. Nastavnik ih upozorava da ne smiju jedan drugom gledati u materijale jer to nije test s nizom očekivanih odgovora.

Prvi dio radnog materijala sastoji se od osam konstatacija o različitim vidovima podučavanja i učenja – instrument političkog ciklusa, metode podučavanja i učenja, saradnja i interakcija s drugim učenicima i s nastavnikom. Na pitanja se odgovara stavljanjem tačke na tablu za pikado – tačka u centru (br. 5) znači „u potpunosti se slažem“, a tačka na vanjskom krugu (br.1) znači „ni u kom slučaju se ne slažem“.

U drugom dijelu učenici mogu unijeti lične „svijetle tačke“ i „potpune neuspjehe“ – dakle ono što je u ovoj jedinki bilo najzanimljivije i najvažnije naučiti i što će zbog toga i zapamtiti. Reći će i šta je bilo izrazito nezanimljivo, beskorisno ili dosadno pa će zbog toga to brzo i zaboraviti.

2. Plenarno iznošenje rezultata povratnih informacija

Učenici rade u tišini. Tim od dva učenika sakuplja radne listiće i stavlja ih na stalak s papirom. Jedan učenik glasno čita rezultate s table za pikado na svakom radnom listiću, a drugi ih upisuje na veliku tablu koja je nacrtana na stalku s papirom. Učenik može izračunati tačan ukupni rezultat sabirajući rezultate svih sektora i podijelivši ih s brojem učenika koji su učestvovali u zadatku.

Lične povratne informacije (2. dio) također se glasno čitaju i unose na dva velika papira sa stalka s papirom s lijeve i desne strane pikado table, od kojih se na svakom nalazi naslov koji upućuje na pitanje radi dobivanja povratne informacije – npr, što mi je bilo izrazito zanimljivo/nezanimljivo.

Alternativni postupak

Postupak zahtijeva dosta vremena ali će olakšati rad onim učenicima kojima je to prvi susret sa zadatkom davanja povratnih informacija. Direktnija metoda se može primijeniti ukoliko:

- učenici imaju dovoljno iskustva s pružanjem povratnih informacija;
- (važnije) mogu vjerovati nastavniku da neće sankcionisati otvorenu kritiku, npr. davanjem loših ocjena ili verbalnim obračunavanjem s učenicom;
- (još važnije) učenici vjeruju jedan drugome i poštuju svačije različito mišljenje te konkretno iskustvo sticanja znanja.

1. korak: učenici jedan po jedan dolaze pred stalak s papirom i direktno unose bodove. Ne ispunjavaju Radni materijal za učenike 6.3. Umjesto toga, učenici dobivaju crvene i zelene trake papira (dobar je i bijeli papir koji je pravilno označen) i unose svoje lične povratne izjave, koje se potom prikupljaju i timovi učenika ih predstavljaju ostalim učenicima. Najbolje je da učenici sami izlaze i glasno čitaju svoje izjave te ih, ako žele, komentarišu.

Te trake se lijepe na stalak s papirom i grupišu se u skupove ako je riječ o istoj stvari. Podnaslovi i ključne riječi doprinose organizaciji dobivenih povratnih informacija.

Osnovno pravilo tokom primanja povratnih informacija: nema komentara, nema rasprave

Koji god pristup prihvatili, vrijedi osnovno pravilo: izjave se ne komentarišu tokom ulazne faze. To bi poremetilo raspored jer bi mogla prerano započeti rasprava pa bi se na taj način zanemario princip jednakih mogućnosti za sve učenike. Nastavnik nadzire ulaznu fazu i interweniše ako učenici komentarišu, smiju se, ili se rugaju izjavama drugih učenika.

3. Rasprava koja slijedi

Dio koji se sastoji od davanja povratnih informacija stvara vlastiti program pa nisu potrebni savjeti o tome kako organizovati sadržaj. Evo nekoliko prijedloga za početak i pomoć učenicima prilikom čitanja povratnih poruka.

Tabla za pikado:

- Koja pitanja čine osnovni skup s izjavama slaganja ili neslaganja? Zašto?
- Koja pitanja ukazuju na raspon od jednog do drugog ekstrema? Zašto?

Lične povratne poruke:

- Postoje li skupovi – izjave koje se ponavljaju?

Rasprava koja potom slijedi može odgovoriti na sljedeće:

- Koje su prednosti naše nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava? Trebamo li nastaviti kako smo započeli?
- Koji su nedostaci naše nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava? Šta moramo promijeniti ili poboljšati? Kako?

(Sljedeća pitanja mogu se uključiti kao dodatak Radnom materijalu 6.3).

- Kakva je moja lična odgovornost? Šta lično mogu učiniti kao doprinos uspjehu?
- Šta bih ja lično volio/voljela u nastavku naučiti? Kakvi zadaci me zanimaju, ili mi najviše pomažu?

Učenici i nastavnik odlučuju – možda čak i zajedno – koje rezultate iz dijela koji se odnosi na povratne informacije mogu iskoristiti u budućem planiranju nastavnih časova. Jedna od najvažnijih stvari koju učenici – a možda i nastavnik – moraju razumjeti jeste da nastavnik i učenici, da bi bili uspješni, ovisе jedni o drugima kao stručnjacima, odnosno onima koji žele naučiti.

Nastavni materijal 6.1

Ilustracija modela političkog ciklusa – kako možemo smanjiti broj automobilskih nesreća?

Pojmovi i osnovna pitanja	Bilješke
0. Tema U čemu je problem?	Kako možemo smanjiti broj automobilskih nesreća?
1. Problem Ko utvrđuje program? U čemu je problem? Da li se svi akteri slažu oko definisanja problema?	Ministar unutarnjih poslova: više nesreća. Mladi vozači – bez iskustva, nepažljivi. Muškarci različite dobi – previše alkohola. Auto-moto klub: više automobila na cestama; cestarine se ne koriste za poboljšanje cestovne mreže. Stručnjaci za zaštitu okoliša: CO ₂ -emisije su u porastu, zalihe nafte se smanjuju i postaju sve skuplje – poduprijeti alternative automobilskom prevozu.
2. Rasprava Ko je uključen? Koji su interesi i vrijednosti aktera?	Svi se slažu da se broj automobilskih nesreća mora smanjiti. Međutim, u raspravi se suprotstavljaju različiti interesi i ciljevi: Ministar želi izvršiti pritisak na bezobzirne vozače. Vozači žele bolje uslove vožnje. Stručnjaci za zaštitu okoliša su zabrinuti zbog globalnog zagrijavanja.
3. Odluka Kakav je ishod? Je li nekim interesima data prednost – ili je to kompromisna odluka?	Vlada je odlučila donijeti dva zakonska prijedloga: Veće kazne za prebrzu vožnju, niže vrijednosti alko-testa; više kontrole u saobraćaju. Autoceste s četiri trake trebaju za pet godina postati standard.
4. Provedba Kako se odluka provodi? Ko je uključen i odgovoran? Ima li problema ili sukoba?	Više saobraćajnih kontrola, posebno navečer i vikendom. Utvrđen je plan proširenja i poboljšanja autocesta, prve takve ceste su u izgradnji.
5. Mišljenja Koji pojedinci, akteri, grupe itd. podržavaju ili kritiziraju rezultat? Koje su njihove vrijednosti, ideologije i interesi?	Vozači pozdravljaju plan izgradnje, pitanje povećanja kontrole (više kazni-više sredstava?) Stručnjaci za zaštitu okoliša duboko su razočarani. Protesti u glavnom gradu. Rasprava: osnovati novu ekološku stranku?
6. Reakcije Kako reaguju? (pojedinačno, grupno) Koja su njihova sredstva ostvarivanja moći i pritiska?	Stručnjaci za okoliš organiziraju proteste u glavnom gradu. Rasprava: osnovati novu ekološku stranku? Vozači kamiona žale se zbog kašnjenja na autocestama. Ministar objavljuje 15% pada broja nesreća u 12 mjeseci – tvrdi da uspjeh potvrđuje ispravnost njegove politike.

<p>7. Novi problem</p> <p><i>ili kraj konkretne politike</i></p> <p>Da li nova rasprava počinje utvrđivanjem političkog programa?</p> <p>Je li to isti program ili novi o kojem se još raspravlja?</p> <p><i>ili je li odluka dovela do rješenja koje zaustavlja proces?</i></p>	<p>Ministar: nije potrebno poduzimati nove korake. Pratite razvoj, raspravite .</p> <p>situaciju u proteklih 12 mjeseci.</p> <p>Stručnjaci za zaštitu okoliša: alarmantno povećanje CO₂ emisija.</p> <p>Pritužbe proizvođača piva: pad prodaje za 10%. Ugrožena radna mjesta. Proizvodna grana traži ubrzanu izgradnju cesta.</p> <p>...</p>
---	---

Nastavni materijal 6.2

Ključne izjave o modelu političkog ciklusa

1. Politika ima dvije dimenzije: rješavanje problema i borbu za ostvarivanje moći. Politički ciklus kao model stavlja naglasak na prvu dimenziju – rješavanje problema. Druga dimenzija također je uključena tako što utvrđivanje programa ovisi o pritisku aktera. Međutim, glavni zadatak modela je opisati praktičnu stranu politike – prema riječima Maxa Webera, “snažno i polagano bušenje tvrdih dasaka sa strašću i mjerom istovremeno.“ To znači da naponi propagande u takmičenju za podršku glasača – uključujući ličnu kritiku političkih protivnika, populizam i skandaliziranje – mogu narušiti sliku, ali ih model filtrira.
2. Ovaj model nudi zanimljivo stajalište o pojmu zajedničkog dobra. U demokratiji, niti jedan protagonist ne zna šta je dobro za sve – to je velika razlika između demokratije i diktature. Suprotno tome, moramo zajednički saznati, pregovarati i nadmetati se, raspravljati i na kraju postići kompromis. Ako smo u krivu, ili je rješenje nepravedno, ubrzo ćemo to saznati i morati iznova pokušati. Otvoreno društvo zahtijeva pragmatični i konstruktivistički pristup odgovoru na pitanje o zajedničkog dobru.
3. Planovi, poput političkog ciklusa, jesu modeli. Oni jasno pokazuju neke vidove stvarnosti, no to je moguće samo izostavljanjem ostalih. Model političkog ciklusa može poslužiti kao plan odgovora na pitanje u kojoj fazi građani mogu intervenirati i postići da se naš glas čuje. Mi nismo članovi parlamenta ili vlade, nećemo učestvovati u raspravi o tome koju odluku treba donijeti – to je strana *rezultata* političkog sistema. Međutim, ostale faze prikazuju *ulaznu* stranu na kojoj možemo biti aktivni. Možemo komentarisati neku odluku, podržati je, ili se pobuniti protiv nje, no u svakom slučaju možemo učestvovati u raspravama o utvrđivanju političkog programa. Politički programi ne postoje slučajno; njih je, kao takve, potrebno definisati i podržati (vidi temu 4. lekcije).

NASTAVNA JEDINKA 7
RAVNOPRAVNOST
Viši razredi srednje škole

Vladavina većine – pravedna vladavina?

Kako u demokratiji možemo riješiti pitanje većine/manjine?

7.1 Većina uvijek vlada – ok? Primjer slučaja – model.

7.2 Kako možemo pomiriti interese većine i manjine?
Pisanje statuta za mikro-zajednicu

7.3 Pisanje statuta. Upoređivanje ideja o institucionalnom ustroju radi rješavanja pitanja većine/manjine

7.4 Koji je dobar način upravljanja demokratskom zajednicom?
Šta je pravedno i šta funkcioniše?

Proširenje teme: istraživački zadatak

Na koji način se pitanje većine/manjine manifestuje u našoj zemlji, i kako je riješeno?

Nastavna jedinka 7

Ravnopravnost

Vladavina većine – pravedna vladavina?

Uvod za nastavnike

U demokratiji odlučuje većina, a manjina mora prihvatiti njenu odluku. Budući da su odluke u demokratskim sistemima privremene i otvorene za revidiranje, manjina može prihvatiti činjenicu da je nadglasana. Međutim, šta se događa ako manjina postane „trajna manjina“ – ako trajno biva nadglasana? Kritičari takvu situaciju nazivaju „tiranijom većine“.

U ovoj jedinki naglasak je upravo na tom problemu, jednom od ključnih pitanja u demokratskim državama. Ono traži rješenje, jednako kao što je i kohezija u opasnosti ako društvene grupe imaju utisak da su njihovi interesi trajno zanemarivani.

Učenici analiziraju primjer sportskog kluba u kojem dvije grupe, velika i mala, raspravljaju o budžetskoj potrošnji kluba. Problem je jednostavniji nego u stvarnom životu, ali srž problema je ista. Učenici pokušavaju riješiti problem pisanjem statuta. Različiti pristupi su mogući, a oni uvijek postoje kada se piše ustav – osiguravanjem prava na autonomiju manjini (savezni ili kantonalni model), ili uspostavljanjem standarda ljudskog dostojanstva i međusobnog uvažavanja te ljudskih prava koja ograničavaju opseg odluka većine. Međutim, niti jedan sistem pravila neće garantovati pravedno postupanje s manjinom te poštivanje volje većine. Demokratije ovise o kulturi odgovornosti i međusobnog poštovanja, dakle o tome kako se građani vlastitom slobodnom voljom odnose jedni prema drugima.

Stoga učenici, pomoću instrumenta koje su razvili, stiču sposobnost boljeg razumijevanja načina na koji se problem većine/manjine rješava u njihovoj zemlji. Predlaže se istraživački zadatak kao primjer proširenja i primjene.

Razvijanje sposobnosti: povezanost s drugim jedinkama u ovom priručniku

Šta pokazuje ova tabela?

Naslov priručnika, „Učestvovati u demokratiji“, stavlja naglasak na sposobnosti aktivnog građanina u demokratiji. Tabela prikazuje potencijal za sinergijske učinke jedinki u ovom priručniku. Ona također pokazuje koje sposobnosti se razvijaju u 7. jedinki (označeni red tabele). Masno uokvirena kolona prikazuje sposobnosti političkog odlučivanja i djelovanja – posebno je označena zbog njihove povezanosti sa učešćem u demokratiji. Redovi ispod toga prikazuju povezanost s ostalim jedinkama u ovom priručniku: koje sposobnosti se razvijaju u tim jedinkama, a podrška su učenicima u savladavanju 7. jedinke?

Kako se može koristiti ova tabela?

Nastavnici mogu na različite načine koristiti ovu tabelu, kao instrument za planiranje svoje nastave obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

- Tabela pomaže nastavnicima koji samo nekoliko lekcija posvećuju obrazovanju za demokratiju i ljudska prava: nastavnik može izabrati samo ovu jedinku i preskočiti ostale, budući da zna da se neke sposobnosti, u izvjesnoj mjeri, razvijaju i u ovoj jedinki – na primjer, preuzimanje odgovornosti, analiza problema, vještine pregovaranja.
- Tabela pomaže nastavnicima da iskoriste sinergijske učinke koji pomažu da se učenike trajno obučava u smislu sticanja važnih sposobnosti i to u različitim, međusobno povezanim kontekstima. U tom slučaju nastavnik odabire i kombinira nekoliko jedinki.

Jedinke	Dimenzije razvijanja sposobnosti			Stavovi i vrijednosti
	Politička analiza i procjena	Metode i vještine	Učešće u demokratiji. Političko odlučivanje i djelovanje	
7 Ravnopravnost	Ključno pitanje: kako uravnotežiti prava većinskih i manjinskih grupa u demokratiji. Ljudska prava štite manjinu i pojedince. Savezni i kantonalni institucionalni ustroj štite prava manjine.	Analiziranje i rješavanje političkog problema.	Izlaganje i raspravljanje o idejama i rješenjima. Donošenje odluke.	Međusobno uvažavanje.
2 Odgovornost				Međusobno uvažavanje
1 Identitet			Odabir i definisanje prioriteta.	

4 Sukob	Sukob interesa			
5Pravila i propisi	Institucionalni okvir u demokratiji podržava nenasilno rješavanje sporova.		Utvrđivanje institucionalnog okvira za rješavanje sukoba u društvu.	Uvažavanje mirnog rješavanja sukoba.
3 Različitost i pluralizam	Pluralističko društvo sastoji se od manjinskih grupa različitih interesa.		Pregovaranje.	

NASTAVNA JEDINKA 7: Ravnopravnost – vladavina većine - pravedna vladavina?

Kako možemo riješiti problem većine/manjine u demokratiji?

Tema lekcije	Razvijanje sposobnosti/ciljevi učenja	Zadaci za učenike	Materijali i sredstva	Metoda
Lekcija 1 Većina uvijek vlada – ok?	Analiziranje problema. Problem „trajne većine“.	Učenici prepoznaju problem „stalne većine“ i predlažu rješenja.	Radni materijal 7.1 (slučaj-model), flomasteri, stalak s papirom.	Individualni rad, grupni rad, plenarna rasprava.
Lekcija 2 Kako možemo uravnotežiti interese većine i manjine?	Rad u timu, upravljanje vremenom; rješavanje problema. Pravila, zakoni i ustavi su instrumenti za rješavanje problema i bavljenje uzrocima sukoba u društvu. To je opravdanje za vlast i autoritet. Međutim, to može poslužiti i nekim interesima.	Učenici sastavljaju statut radi rješavanja pitanja većine/manjine u mikro-zajednici.	Radni materijali 7.1-7.3. Stalak s papirom i flomasteri.	Grupni rad.
Lekcija 3 Nacrt statuta	Kratka izlaganja, upoređivanje i ocjenjivanje ideja i razmišljanja. Institucionalni ustroj uključuje kriterije kao što su izvodivost, pravednost i stabilnost.	Učenici istražuju kriterije institucionalnog ustrojstva. Drže izlaganja i upoređuju svoje ideje.	Radni materijal 7.4 Tabela za izlaganja učenika (tabla ili stalak s papirom). A4 listovi papira. Flomasteri. Ljepilo ili ljepljiva traka.	Skupna izlaganja, plenarna rasprava.
Lekcija 4 Koji je dobar način upravljanja demokratskom zajednicom?	Procjena: uravnotežiti kriterije. Dijalektika između demokratije, pravednosti i djelotvornosti.	Učenici ocjenjuju nacrt statuta i objašnjavaju svoj stav.	Tabla ili stalak s papirom.	Izlaganja, rasprava.
Proširenje gradiva: Istraživački zadatak: Problem većine/manjine u našoj zemlji	Rad.	Istraživački zadatak: 1. Primjeri preglasavanja manjine. 2. Zaštita manjine u našem Ustavu.	Ustav; dodatni materijali (novine, statistika, internet).	Individualni rad, grupni rad. Izlaganja o projektu.

Lekcija 1

Većina uvijek vlada?

Primjer slučaja – model

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>		
Razvijanje sposobnosti	Analiziranje problema.	
Cilj učenja	Problem „stalne većine”: u demokratskom sistemu odlučuje većina. Od manjine se očekuje da prihvati načela i odluke donijete većinom glasova. No što se događa ako se manjina stalno preglasava?	
Zadaci za učenike	Učenici prepoznaju problem „stalne većine“ i predlažu rješenja.	
Materijali i sredstva	Radni materijal 7.1: primjer slučaja - model (jedan primjerak za svakog učenika), flomasteri, stalak s papirom.	
Metoda	Individualni rad, grupni rad, plenarna rasprava.	
Raspored	1. Uvod: predstavljanje problema.	15 min.
	2. Postavljanje zadatka.	20 min.
	3. Grupni rad.	10 min.

Informacije

Ova lekcija uvodi učenike u problem odnosa između većine i manjine. U izmišljenom slučaju, problem je predstavljen na najjednostavniji mogući način. Sportski klub je osnovan kao mikro-zajednica i sastoji se od samo dvije grupe – jedne velike i jedne male. Problem koji treba riješiti – kako uravnotežiti prava većine odnosno manjine – što odgovara situaciji u društvu i političkoj zajednici.

Opis lekcije

1. Uvod: upoznavanje s problemom

Nastavnik objašnjava da lekcija započinje jednim primjerom. Učenicima dijeli radni materijal 7.1, pa jedan učenik glasno čita opis tog slučaja. Na početku lekcije, ovakav način izlaganja mnogo bolje zaokuplja pažnju učenika nego ako učenici u tišini sami čitaju taj opis.

Nastavnik postavlja pitanje:

„O kojem se problemu ovdje radi?”

Traži od učenika da nekoliko minuta razmišljaju o tom pitanju i napišu odgovor. Ovakav zadatak učenicima koji sporije razmišljaju (ali obično vrlo temeljito), kao i onima koji su introvertni, daje priliku da i oni doprinesu raspravi.

U plenarnom dijelu, učenici daju svoj doprinos, oslanjajući se na svoje bilješke. Nastavnik sluša, potiče učenike da tačno objašnjavaju svoje ideje („aktivno slušanje”). Nakon što je otprilike 10 učenika iznijelo svoje ideje, nastavnik bilježi ključne izjave koje su se pojavile na tabli. Treba očekivati da će se učenici pozvati na osnovni princip demokratije, što ide u prilog veće grupe, dok se manja grupa može pozvati na princip nediskriminacije (ravnopravnost). Nastavnik povezuje ideje koje učenici iznose s ovim kategorijama što raspravi daje strukturu i doprinosi jasnoći:

Mala zajednica: sportski klub	
Problem	Predložena rješenja
Povreda jednakih prava. Osjećaj diskriminacije (povreda jednakih prava). Trajni pobjednici i gubitnici („stalna većina“).	Manjinski interesi također se moraju poštovati (kompromis). Šahisti napuštaju klub (scenarij neuspjeha).
Demokratija dovedena u pitanje. Većina odlučuje – gubitnici se ne slažu.	Promjena definicije većine.

Učenici bi trebali postati svjesni da ovakav sukob traži nagodbu. Izlazak šahista iz kluba naštetio bi interesu svih članova. Na primjer, svaki klub bi se suočio s dodatnim troškovima. Prema tome, vrijedi uložiti napor i pronaći rješenje koje će biti u skladu s principima demokratije i jednakosti.

2. Postavljanje zadatka

a. Problem

Učenici će vjerovatno shvatiti da je ovaj primjer konkretnog slučaja zapravo model koji pokazuje kakvi problemi postoje u društvu, pa stoga pitanje većine/manjine ima političku dimenziju. Proučavajući model, a ne stvarnost, problem postaje jasniji, a zadatak jednostavniji. Rezultati ovog izmišljenog modela, uz pomoć konkretnih podataka, može se primijeniti – uporediti – sa stvarnom situacijom. Nastavnik naglašava povezanost između opisanog slučaja i stvarnosti, jer to ilustruje svrhu zadatka.

Treba voditi računa o dva principa: **pravednosti i demokratiji**.

U prvom redu, problem većine/manjine treba riješiti pravedno – manjina neće prihvatiti činjenicu da je permanentno nadglasavana te da se njeni interesi i potrebe ignorišu. Osim toga, demokratija znači da većina s pravom insistira da na sebe preuzme donošenje odluke. Prema tome, učenici moraju sastaviti statut koji će objediniti ova dva principa.

Nastavnik učenicima dijeli radne materijale 7.2 i 7.3 i daje im dovoljno vremena da tiho pročitaju radni materijal 7.2. U kratkom plenarnom krugu, učenici povezuju osnovne pristupe naznačene u radnom materijalu 7.2 s idejama koje su napisali na tablu.

b. Očekivano rješenje

Učenici moraju znati šta se od njih očekuje. U manjim grupama sastavljaju nacrt statuta koji će sadržavati pravila za prevazilaženje scenarija „trajne manjine“ koja je permanentno nadglasavana. Mogu uključiti i pravila o donošenju odluka, a možda i pravila o raspodjeli sredstava. Učenici trebaju postati svjesni činjenice da je sportski klub mikro-zajednica čiji statut se može uporediti s ustavom jedne države. Nastavnik i učenici služe se radnim materijalom 7.3 kako bi, ako je potrebno, pojasnili dodatna pitanja u sklopu ovog zadatka.

c. Procedura

Na kraju, nastavnik objašnjava tehničke elemente zadatka. Učenici formiraju grupe. Vođe koje brinu o materijalima zamoljeni su da skupe flomastere i papire sa staka s papirom, a nastavnik izvještava kontrolore vremena da vode računa o tome da grupe budu spremne do kraja druge lekcije.

Nastavnik je prepisao osnovna pitanja o radnom materijalu 7.3 na stalak s papirom (vidi 3. lekciju dolje). Učenicima objašnjava da će se na osnovu tih osnovnih pitanja ocjenjivati i upoređivati ideje učenika.

3. Grupni rad

Učenici formiraju grupe od četiri do šest učenika. Koriste preostalo vrijeme nakon 1. lekcije i nastavljaju s drugom lekcijom.

Nastavnik može zamoliti vođe timova za kratak sastanak na kraju časa kako bi podnijeli izvještaj o napredovanju svojih grupa.

Lekcija 2

Kako možemo uravnotežiti interese većine i manjine?

Pisanje statuta za mikro-zajednicu

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Rad u timu, upravljanje vremenom. Rješavanje problema.
Cilj učenja	Pravila, zakoni i ustavi su instrumenti za rješavanje problema i uzroka sukoba u društvu. Oni su i opravdanje za vlast i autoritet. Međutim, mogu poslužiti i nekim interesima.
Zadaci za učenike	Učenici sastavljaju statut radi rješavanja problema većine/manjine u jednoj mikro-zajednici.
Materijali i sredstva	Stalak s papirom i flomasteri. Radni materijali za učenike 7.1-7.3.
Metoda	Grupni rad.
Raspored	40 min.

Opis lekcije

Učenici nastavljaju rad u grupama.

Nastavnik prati njihov rad, vodeći računa o tome koje metode i vještine izvode dobro, a gdje im je potrebno uvježbavanje i dodatna pomoć. Nastavnik može u jednom dijelu časa tražiti i dati povratne informacije o tome kako su učenici saradivali (Lekcija 4). Grupe trebaju što je moguće više raditi same, a nastavnik ni u kom slučaju ne bi smio intervenirati ako učenici „pogriješe“. Naučit će više ako im se da sloboda i odgovornost da sami otkrivaju svoje greške, a ako je potrebno, razred će ispraviti većinu grešaka u plenarnom dijelu.

Nastavnik bi se također trebao suzdržati od interveniranja ako grupa dođe do „politički neprihvatljivih“ rješenja, kao na primjer, prebacivanje svih ovlasti za donošenje odluke na jednu osobu („diktatorsko rješenje“). Iz toga proizlaze zanimljivi doprinosi za raspravu. Često će učenici dovoditi u pitanje neko nerazumno i neprihvatljivo obrazloženje. Nastavnik ocjenjuje postignuća učenika u razvijanju sposobnosti i donosi zaključke o njihovim obrazovnim potrebama.

Lekcija 3

Nacrt statuta

Upoređivanje ideja o institucionalnom ustrojstvu radi rješavanja problema većine /manjine

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Kratka izlaganja, upoređivanje i ocjenjivanje ideja i zaključaka.
Cilj učenja	Institucionalno ustrojstvo podrazumijeva kriterije kao što su izvodivost, pravednost i stabilnost.
Zadaci za učenike	Učenici istražuju kriterije institucionalnog ustrojstva. Drže izlaganja i upoređuju ideje.
Materijali i sredstva	Radni materijal 7.4 Tabela za učenička izlaganja (tabla ili stalak s papirom). Pet A4 papira i flomasteri za svaku grupu; ljepilo ili ljepljiva traka.
Metoda	Grupna izlaganja, plenarna rasprava.
Raspored	1. Izlaganja: nacrt statuta za sportski klub. 30 min. 2. Uporedba nacrt statuta. 10 min.

Informacije

U ovoj lekciji najveći dio vremena za govorenje pripada učenicima. Grupe imaju mogućnost iznijeti svoja stajališta (učešće) pod uslovom da su im izlaganja spremna, a govornici se moraju pridržavati raspoloživog vremena (efikasnost). Učešće ovisi o efikasnosti. Radna učinkovitost je preduslov za učestvovati u demokratiji. Zbog toga je u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava važno uvježbavanje metodičkih vještina.

Opis 1. lekcije

Izlaganja učenika

Nastavnik iznosi program: glasnogovornici grupa iznose svoja izlaganja i pozivaju se na osnovna pitanja iz radnog materijala 7.3. Ta se pitanja ponovo pojavljuju u tabeli. Odnose se na kriterije institucionalnog ustrojstva – izvodivost, pravednost, stabilnost.

Nastavnik crta tabelu na tri papira sa stalka s papirom ili na tablu. Da bi skratio vrijeme pisanja, nastavnik stavlja listove papira formata A4 na koja je napisao osnovna pitanja na tabelu. To je ujedno prikaz metode izlaganja koju učenici trebaju upotrijebiti.

Osnovna pitanja	Grupa 1	Grupa 2	Grupa 3	Grupa 4	Uporedba
Raspodjela sredstava: kako?					
Ko odlučuje o raspodjeli?					
Autonomija grupa?					
Nediskriminacija?					
...					

Svaka grupa ima najviše šest minuta za izlaganje. Grupe naizmjenično predstavljaju svoje rezultate. Nastavnik vodi dio časa s izlaganjima. Učenici ne bi smjeli započeti raspravu prije nego što čuju sva izlaganja. Međutim, učenici koji izlažu trebali bi objasniti razloge koji su doveli do prijedloga koje su iznijele njihove grupe.

Nastavnik upućuje učenike koji izlažu da budu licem okrenuti prema razredu te da, dok govore, ne gledaju isključivo u nastavnika.

Drugi član tima odgovoran je za bilježenje informacija. Taj učenik zapisuje kratke bilješke u za to predviđenom dijelu na tabli, ili, još bolje, na stalku s papirom (moguća je i upotreba projektor). Učenici prave bilješke na radnim materijalima koji su im podijeljeni. Te bilješke služe kao materijal za raspravu u sljedećoj lekciji.

Nastavnik potiče učenike da objasne razloge koji su doveli do prijedloga njihovih grupa.

2. Upoređivanje nacrt statuta

Učenici upoređuju modele prije njihova ocjenjivanja. I dok su grupna izlaganja bila organizirana vertikalno, u kolonama, kao odgovori na osnovna pitanja, učenici sada mijenjaju perspektivu i čitaju tabelu horizontalno, red po red, upoređujući odgovore grupa na konkretna pitanja. Nastavnik, koji rukovodi ovom fazom lekcije, u zadnjoj koloni bilježi šta su učenici utvrdili.

Učenici prave vlastite bilješke u radnom materijalu 7.4.

3. Domaća zadaća – pripremanje ulaznih informacija za raspravu

Nastavnik objašnjava učenicima da sljedeću lekciju trebaju započeti davanjem ulaznih informacija. Koji nacrt statuta je po njihovom mišljenju najuvjerljiviji – i zbog čega?

Radni materijal 7.4 nudi osnovna pitanja za ocjenjivanje statuta, a učenicima ujedno daje upute o načinu upotrebe. Taj radni materijal objašnjava i njihovu svrhu u sklopu obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.

Lekcija 4

Koji je dobar način upravljanja demokratskom zajednicom?

Šta je pravedno i šta funkcioniše?

<p>Ova tabela sažima informacije koje su nastavniku potrebne u svrhu planiranja i izvođenja časa.</p> <p>Razvijanje sposobnosti odnosi se direktno na obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.</p> <p>Cilj učenja pokazuje šta učenici znaju i razumiju.</p> <p>Zadatak (zadaci) koji se daju učenicima, uz metodu, važni su sastavni dijelovi procesa učenja.</p> <p>Kontrolni popis materijala predstavlja pomoć u pripremi časa.</p> <p>Raspored nastavniku omogućuje okvirno planiranje vremena.</p>	
Razvijanje sposobnosti	Procjena: uravnotežiti kriterije
Cilj učenja	Dijalektika između demokratije, pravednosti i efikasnosti.
Zadaci za učenike	Učenici ocjenjuju nacrt statuta i objašnjavaju svoje zaključke.
Materijali i sredstva	Tabla ili stalak s papirom.
Metoda	Izlaganje, rasprava.
Raspored	1. Učenici razmjenjuju i iznose svoje rezultate. 20 min.
	2. Rasprava. 10 min.
	3. Zaključak. 10 min.

Informacije

Učenici međusobno razmjenjuju rezultate i sastavljaju zajedničku izjavu („sistem snježne lavine“). Ovakav pristup uključuje sve učenike pa tako izbjegavamo situaciju u kojoj čujemo samo nekolicinu, dok je većina sasvim zanemarena.

Opis lekcije

1. Učenici razmjenjuju i iznose svoje rezultate

Nastavnik najprije traži da učenici glasaju za jednu verziju statuta (ili nijednu) dizanjem ruku. Potom učenici istog mišljenja formiraju grupe od četiri ili pet učenika. Razmjenjuju rezultate i sastavljaju izjavu. Nakon toga grupe kratko izvještavaju o razlozima svog izbora (vidi radni materijal 7.4).

2. Rasprava

Nakon što su učenici glasali za različite verzije statuta, izražavaju različite stavove o načinu ocjenjivanja modela za koji su se odlučile njihove grupe. U raspravi se kritički osvrću na svoj odabir konkretnog statuta.

Nastavnih rukovodi raspravom. Na kraju rasprave, učenici još jednom glasaju. Da li je jedna grupa uspjela uvjeriti neku drugu grupu? Je li većina učenika glasala za jedan konkretan statut?

3. Zaključak

Nastavnik najavljuje svrhu zaključne faze: učenici se osvrću na svoj proces razmišljanja i njegove rezultate iz različite perspektive kako bi postali svjesni njegove važnosti.

Nastavnik postavlja jedno pitanje: na koji način ovaj primjer malog sportskog kluba podsjeća na politiku?

Učenici međusobno i s nastavnikom razmjenjuju svoja mišljenja. Nastavnik sluša i naglašava ideje koje se međusobno podupiru ili suprotstavljaju.

Nastavnik sažima raspravu i dodaje sljedeće razmišljanje:

U politici, rasprave o ovako složenim pitanjima nisu akademske već praktične prirode. Svaka zajednica mora izabrati – potreban joj je statut kao ustavni okvir za postupanje. Prema tome, nakon razmatranja različitih mišljenja i alternativa sa svim njihovim prednostima i manama, treba donijeti odluku – u idealnoj situaciji jednoglasnu ili odluku što brojnije većine. U politici, rasprava o takvom problemu odgovara postupku donošenja zakona ili čak izglasavanju ustava.

Dodatak: istraživački zadatak

U ovoj jedinki, učenici su dobili model za analiziranje važnog dijela njihovog Ustava i zakonodavnog sistema, odgovarajući na pitanje o njihovoj uspostavi i provođenju u praksi. Provede istraživanje o sljedećem:

1. Koji su primjeri većinskih/manjinskih problema u našem društvu?
2. Proučavanje konkretnog slučaja: na koji način naš Ustav i zakoni rješavaju to konkretno pitanje?
3. Kakav je naš sud o konačnom rješenju?